

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA BİLİM DALI**

**İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN REDDETME
BECERİLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**Hazırlayan
Yurdanur YÜCE**

**Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr.Galip YÜKSEL**

113291

Ankara - 2002

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

Yurdanur Yüce' ye ait "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalında, YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Yrd. Doç. Dr. Galip YÜKSEL
Galyübel

Üye.....

Yrd. Doç. Dr. Gürsen TOPSES
Gürsen

Üye.....

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KISAÇ

I. Kısac

ÖZET

Bu araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkiler ve reddetme becerileri incelenmiştir. Ayrıca, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin reddetme becerileri cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı durumları, ailenin gelir durumu ve ana- baba tutumları gibi bağımsız değişkenlere göre incelenmiştir.

Bu araştırmanın evreni, Ankara il merkezinde bulunan Çizmeci İlköğretim Okulu' na kayıtlı olan öğrenciler olmuştur. Araştırmanın örneklemini ise, yine aynı ilköğretim okulunun 6, 7 ve 8. sınıflarında okuyan, tesadüfi yöntem ile seçilen 105 öğrenci olmuştur.

Araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Reddetme Becerileri Envanteri (RBE) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Araştırmanın sonunda, Reddetme Becerileri Envanterinden alınan puanlar ile bağımsız değişkenler olan, cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı durumu, ana-baba tutumları ve ailenin gelir durumuna göre grupların ortalamaları arasındaki farkların tespiti için ikili gruplarda bağımsız gruplar için “t- testi” ; ikiden fazla gruplarda “F testi (Tek Yönlü Varyans Analizi)” kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda çıkan “F” değerinin anlamlı olması durumunda bu farkın hangi grupların ortalamaları arasında olduğunu belirlemek için “Scheffe Testi” uygulanmıştır. Gruplar arasındaki farkın anlamlılık kontrolü için hata payı 0.05 olarak alınmıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkiler ve reddetme becerilerinin, öğrencilerin akademik başarı durumlarına, ana- baba tutumlarına ve ailenin gelir durumuna göre değişmediği bulunmuştur.

Öğrencilerin, cinsiyetleri ve akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkiler arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kız öğrenciler daha çok akran baskısını reddederken, erkek öğrenciler akran baskısına uyma davranışı göstermektedirler.

Öğrencilerin sınıf düzeyi ile akran baskısı karşısında kullandıkları tepkiler arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu farklılığın hangi sınıflar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Scheffe Testi sonucunda 6 ve 8. sınıflar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

SUMMARY

In this study, the reactions of the secondary school students against peer pressure and their refusal skills were investigated. Further, the refusal skills of secondary school students were examined gender level, family income level and parentel attitudes.

The population of the study consisted of students from Çizmeci Primary School in Ankara. The sample of the study was composed of randomly selected 105 students which were at 6th, 7th and 8th grade level.

The Refusal Skills Measure (RSM) was developed by the researcher and Personal Information Form way used to collect data.

The t- test was applied for pair groups to determine the differences in the mean scores of Refusal Skills Measure with regard to gender, grade level, academic achievement level, parentel attitudes and family income; for multiple groups, “F-test” (One way varyans analysis) was applied. Post hoc comparisons using “Scheffe Test” were also applied to idenfity the group differences. The significance level was at 0.05.

The study revealed that the reactions of the secondary school students against peer pressure and their refusal skills show no differences as a function of their academic achievement level, parental attitudes and family income level.

Students reactions against peer pressure were found significantly related to their gender. While female students refused peer pressure much more than male students, conformed to peer pressure.

There were significant differences between students grade level and their reactions against peer pressure. As a result of the Scheffe Test, differences between 6th and 8th grades were found significant.

ÖNSÖZ

Ergenlik döneminde, arkadaş grubuna uyum sağlama çabası en üst düzeydedir. Çoğu zaman da gençlerin akran grubunun onayını almak için, onların değer ve tutumlarını içselleştirdiği görülmektedir.

Akranların ergenlerin davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu yadsınmayacak bir gerçektir. Madde kullanımı, okuldan kaçma, zamansız cinsel etkinlikte bulunma gibi davranışlar ergenlik döneminde akran etkisi sonucu ortaya çıkabilen ve istenmeyen davranışlardır. Bu araştırmada, ergenlerin, akran baskısına karşı ne tür tepkiler verdikleri ve baskıyı reddederken hangi stratejileri kullandıkları incelenmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulguların , istenmeyen davranışlara karşı gençleri duyarlı hale getirmek amacıyla verilecek psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine temel olacak olması açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın yürütülmesinde yardım ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç.Dr. Galip Yüksel 'e teşekkür ediyorum. Araştırma süresince ihtiyacım olduğunda bana destek olan Çizmeci İlköğretim Okulu idarecilerine teşekkürlerimi sunarım.

Sadece yüksek lisans eğitimim döneminde değil tüm yaşamımda bana her konuda destek olan annem ve babama teşekkürü borç bilirim.

Yurdanur YÜCE

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
Problem	6
Alt Problemler	6
Tanımlar	7
Sayıltı	8
Sınırlılıklar	8
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	8
BÖLÜM 2	11
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	11
Arkadaşlık	11
Akranların Birbirlerini Etkileme Yolları	14
Sosyal Öğrenme Kuramı	15
Akran Baskısının Ergenin Tutum ve Davranışlarına Olan Etkisi	17
Atılganlık	19
Reddetme Becerileri İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Bazı Araştırmalar	21
Reddetme Becerileri Müfredat Programı	25
Reddetme Becerileri Eğitim Süreçleri	26
Reddetme Becerilerinin Ölçümü	27

Reddetme Becerileri Geliştirme Gruplarında Karşılaşılan Özel Sorunlar	28
Aktarma (Transfer)	29
Reddetme Becerileri İle İlgili Türkiye’de Yapılmış Araştırmalar	30
BÖLÜM 3	33
YÖNTEM	33
Evren ve Örneklem	33
Veri Toplama Araçları	34
1. Reddetme Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi	34
Reddetme Becerileri Envanterinin Güvenirlik Çalışmaları	37
Reddetme Becerileri Envanterinin Geçerlik Çalışmaları	38
Envanterin Puanlanması	39
2. Kişisel Bilgi Formu	39
Verilerin Toplanması	39
Verilerin İstatistiksel Analizi	40
BÖLÜM 4	41
BULGULAR	41
1- Cinsiyetlerine Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular	48
2- Sınıf Düzeylerine Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular	49
3- Algılanan Akademik Başarı Durumuna Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular	51
4- Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular	52
5- Algılanan Ana-Baba Tutumlarına Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular	54
BÖLÜM 5	56

TARTIŞMA VE YORUM	56
1. Öğrencilerin Cinsiyetleri İle Akran Baskısı Karşısında Verdikleri Tepkiler Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	56
2. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi ile Akran Baskısı Karşısında Kullandıkları Tepkilerin Farklılığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	57
3. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumu İle Akran Baskısı Karşısında Kullandıkları Tepkilerin Farklılığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	58
BÖLÜM 6	62
SONUÇ VE ÖNERİLER	62
KAYNAKÇA	64
EKLER	70

TABLOLAR

Tablo 1:	Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı....	33
Tablo 2:	Faktör Analizi.....	38
Tablo 3:	Öğrencilerin RBE'nin Birinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	41
Tablo 4:	Öğrencilerin RBE'nin İkinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	42
Tablo 5:	Öğrencilerin RBE'nin Üçüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	42
Tablo 6:	Öğrencilerin RBE'nin Dördüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	43
Tablo 7:	Öğrencilerin RBE'nin Beşinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	43
Tablo 8:	Öğrencilerin RBE'nin Altıncı Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	44
Tablo 9:	Öğrencilerin RBE'nin Yedinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	44
Tablo 10:	Öğrencilerin RBE'nin Sekizinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	45
Tablo 11:	Öğrencilerin RBE'nin Dokuzuncu Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	45
Tablo 12:	Öğrencilerin RBE'nin Onuncu Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	46
Tablo 13:	Öğrencilerin RBE'nin Onbirinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	46
Tablo 14:	Öğrencilerin RBE'nin Onikinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	47

Tablo 15:	Öğrencilerin RBE'nin Onüçüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	47
Tablo 16:	Öğrencilerin RBE'nin Ondördüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans ve Yüzdeleri	48
Tablo 17:	Kız ve Erkek Öğrencilerin Sayısal Dağılımları, RBE' den Elde Ettikleri Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t- testi Sonucu	49
Tablo 18:	6.7 ve 8 Sınıf Öğrencilerinin RBE' den Elde Ettikleri Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	50
Tablo 19:	6.7 ve 8 Sınıf Öğrencilerinin RBE' den Elde Ettikleri Puanların Varyans Analizi ve Scheffe Testi Değerleri	50
Tablo 20:	Başarı Durumlarına Göre Öğrencilerin Sayısal Dağılımları, RBE' den Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ..	51
Tablo 21:	Öğrencilerin Algıladıkları Başarı Durumları ve RBE Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	52
Tablo 22	Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre Sayısal Dağılımları ile RBE Puanlarının Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri	53
Tablo 23:	Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin RBE Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	53
Tablo 24	Öğrencilerin Ana- Babalarının Tutumlarına Göre Sayısal Dağılımları ile RBE' Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	54
Tablo 25:	Ana- Baba Tutumlarına Göre Öğrencilerin RBE Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	55

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bilindiği gibi ergenlik çağı, değişik görüşlerdeki birçok kuramcıya göre (Elkind,1967; Erikson,1959; Lewin, 1935), kişinin benzerliğini arama, geleceğe dönük kararlar verme ve seçimler yapma dönemidir (Akt.Hortaçsu, 1997).

Oldukça kısa süren ergenlik öncesi dönem, diğer insanlarla gerçek ve yakın ilişkilerin başlaması yönünden büyük önem taşır. Bu dönemde çocuk, iç dünyasını paylaşabileceği ve karşılaştığı güçlükler karşısında dayanışma sağlayabileceği, aynı cinsten bir yakın arkadaş edinir. Bu dönemden önce çocuk büyüklere bağımlıdır. Oysa bu dönemde, eşitlik, ortaklık ve karşılıklı alıp – vermenin egemen olduğu ilişki biçimleri belirmeye başlar (Geçtan, 1996).

Ergenlik çağında, çocuğun sosyal algı ve insan ilişkileri ile ilgili kavramlarında gelişmeler görülür. Bu devrede kişi, algılamalarında genel ve yüzeysel betimlemeler yerine, kişi ve durumlara göre daha özel ve ayırt edici, açıklayıcı tanımlamalar kullanır. Selman (1980), sosyal algıdaki bu gelişmenin ana baba algısını da doğal olarak etkilediğini belirtmiştir.Bu dönemde çocuklar ana-babalarını rolleri içinde görmeyi ötesine geçerek, kendilerinden ayrı bireyler olarak görebilir (Hortaçsu,1997).

Ergenlik dönemi, bireyin arkadaşlıklara en çok önem verdiği bir dönemdir. Bu döneme, evden ayrılma, topluma açılma dönemi de denebilir. Arkadaşlık ilişkileri toplumsal ilişkilere öncülük eder. Genç birey, arkadaşları ile paylaşarak, yardımlaşarak, duygusal ve düşünsel bir alışverişe girerek kendi kişiliğini geliştirir.

Arkadaşlık ilişkileri ile genç toplumsal becerilerini geliştirir, insanlarla bir arada yaşamayı öğrenir. Arkadaşlık kurabilmek, sürdürebilmek başlı başına bir başarı ve ruh sağlığının ölçüsüdür. Arkadaşsızlığın neden olduğu yalnızlık ve yetersizlik duygusuna, aileden gelen destek yeterli olmaz (Kasatura,1998).

Bireyin en büyük bilişsel, duygusal gelişme gösterdiği ve her şeyi eleştirip,soruşturup kendine özgü yeni bir dünya kurmaya çalıştığı ergenlik çağında, gencin dayanabileceği en önemli güven kaynağını arkadaşlık oluşturur.Her konuda dengesizlik içinde olan ve denge oluşturmaya çalışan çocuk arkadaşlık konusunda dengesizlik içinde değildir.Bu yaşlarda yaşıtlarının çocuk üzerindeki etkisi, çoğu kez ailenin etkisi kadardır (Cüceloğlu,1993).Akran grubu belli bir ölçüde ailenin yerini almaktadır (Adams,1995).Ergenler ilk ergenlik döneminde, pek çok aile için stres kaynağı olan akran gruplarına yoğun bir biçimde uyma eğilimindedirler (Çok,1994).Smith (1976), ergenlik döneminde akran gruplarına bağlılığın artmasını, ergenlerin aileden ayrılma çabalarına bağlar.Bu bakış açısına göre, akranlar, aileden ayrılma sonucu ortaya çıkan sosyal ve duygusal boşluğu doldururlar (Youniss,1992).

Ergenlik dönemindeki gençler akranları tarafından sevmek ve beğenilmek isterler.Bu yüzden ergenlerin amacı, hayran oldukları bir akran grubu tarafından kabul edilmektir (Bell ve ark., 1989).

Akran grupları ergenlerin gelişiminde önemli role sahiptir. Çünkü değişim aktivitelerinin oluşumunda ve ergenlerin birbirine destek vermelerinde akran grubu büyük önem taşımaktadır (Savin-Williams ve Berndt,1990).

Ergenler genel olarak, arkadaşlarıyla özdeşleşmek, onlar gibi davranmak ve onlara benzemek isterler (Çok, 1994). Özdeşleşme süreci içinde aileden, çevreden, toplumdan aktarılan bütün davranış biçimlerine karşı çıkan ya da bunlara ilgisiz kalan gençler yeni amaçlar, beklentiler ve değerler peşinde koşar, yeni bir kültür

arayışı içine girerler. Özdeşleşme bir kimlik arama sürecidir. Kimlik başka insanlarla iletişim ve etkileşim sonucu elde edileceğinden, genç insan arkadaş grupları içinde sağladığı uyumla farklı rolleri dener, bu rollere ilişkin davranışları yapar. Böylece akran grubu gence kimlik ve toplumsal çevre kazandırır (Köknel, 1997).

Her yaştan ergen, akranlar tarafından kabul edilmenin kendileri için önemli olduğunu belirtmelerine rağmen, akran baskısının etkisi ve yaş eğrisel bir biçimde ilgilidir. Baskı ergenliğin başında oldukça zayıftır, orta ergenlikte en üst düzeye ulaşır ve son ergenlikte (17'den 22 yaşa kadar) azalır. Etkinin aşama aşama azalması, uymacılığa doğru olan grup baskısına dair inancın yitirilmesi, kişisel faydanın açıklığa kavuşması ve ilgilerin akran gruplarından daha geniş topluma doğru değişmesine bağlanmıştır (Youniss, 1992).

Swadi, (1988), akran baskısını anlamak için önce ergenler arasındaki arkadaşlığın nasıl geliştiğinin anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. O'na göre, arkadaşlığın gelişmesi için en önemli faktör, bireylerin, benzer alışkanlıkları, davranışları toplumsal ve kişisel özellikleri paylaştıkları "benzerlik" tir. Benzerlik, iki süreç boyunca gelişebilir. Bu süreçler;

a- Ayırdetme

b- Sosyalleşmedir.

a- Ayırdetme ile, arkadaşlığın oluşumundan önceki benzerliklerin varlığı anlatılmak istenmiştir. Örneğin her iki ergen de futbol oynadığı ya da ilaç kullandığı için gelişen arkadaşlıklar.

b- Sosyalleşme ise arkadaşlığın başlamasından sonra gelişen benzerlikler demektir ve bireysel etkileşimlerin sonucudur.

Hem ayırt etme hem de sosyalleşme arkadaşlık oluşum sürecinde eşit ölçüde önemlidirler.

Akran baskısı çoğunlukla birey üzerine uygulanan dış güçler olarak görülmektedir (Youniss, 1992). Özellikle ergenlik döneminde yoğunlaşan ait olma, kabul görme, bağlanma gibi sosyal gereksinimler gencin tümüyle akran grubunun kontrolüne girmesine yol açabilir (Aydın, 1999).

Çeşitli araştırmalardan elde edilen bulgular, ergenlerin birbirlerini olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebileceklerini göstermiştir. Akran etkisinin her şeyden önce bireyi olumsuz davranışa yönlendirdiği gibi bir durum da söz konusu değildir. Konapla (1983), akranların uyuşturucu ya da alkol deneyimine teşvik edebilecekleri gibi uyuşturucu ve alkolü bırakmak ya da onları kullanmayı engellemek için destek sağlayabileceklerini de ortaya koymuştur (Akt. : Youniss, 1992).

Akran grupları içinde başarısız arkadaşlar, içki ve ilaç alışkanlığı olan uyumsuz arkadaşlar bir risk ortamı oluşturmaktadır (Kasatura, 1988). Ergen madde kullanımı genellikle çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Bir dereceye kadar farklı baskıların bireyin madde kullanmasına sebep olabileceği kabul edilmiştir. Madde kullanımında en önemli faktör, bu maddeleri tüketirken yaşanan rahatlama ve keyif almaktır. Kültürel, kişiliğe bağlı ve sosyo- ekonomik faktörler hazır oluş faktörleri olarak ifade edilirler. Bununla beraber, genç bir insanın madde kullanıp kullanmadığının tek ana belirleyicisinin, onun en yakın arkadaşının madde kullanıp kullanmadığının bilinmesi olduğu açıklanmıştır (Swadi, 1988).

Madde kullanımı birçok gerilim yaratıcıyla ilgili baş etme becerilerindeki eksikliğin ürünüdür. Madde kullanımıyla ilgili kişisel ya da sosyal baskıyla karşılaşıldığında, sosyal beceri konusunda zayıf olan gençler kullanıma daha yatkındırlar. Bu tür beceriler ise öğretilmektedir. Son on yılda ABD 'deki ilk ve

orta dereceli okullar, beceri öğretme yaklaşımını kullanarak, kişisel davranışların geniş bir biçimde düzenlenip yapılandırılmasıyla ilgilenmeye başlamışlardır (Goldstein, 1989).

Swadi(1988), bireyin istenmeyen davranışlarını önlemede akran gruplarının etkisinin olumlu bir şekilde kullanılabilme olasılığını araştırmıştır.

Akranları yoluyla genç insanlarda değişimi gerçekleştirme yöntemi, akran baskı programlarında ortak amaç olarak görülür. Bunlar dört gruba ayrılabilirler :

1- Akran etki programları : İlaçsız ve alkolsüz partiler düzenlemek gibi seçenekler üretmek.

2- Akran katılım programları : Genç insanların kendi topluluklarını ihtiyaçlarını analiz etmesi ve bunlara karar vermesi.

3- Akran danışmanlığı : Ergenlere danışmanlıkla ilgili bir eğitim verilmektedir, yani dinlemeyi öğrenmek ve diğer ergenleri desteklemek.

4- Ergenleri eğiten ergenler : Belli beceriler konusunda eğitim alan ergenler, akranlarıyla ilişki kurarlar ve onları bilinçlendirirler.

Bu yaklaşımlar hala değerlendirme altındadır (Swadi, 1988)

Akran baskısının, ergenlerin davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Bu çalışmanın, istenmeyen davranışlara karşı gençleri duyarlı hale getirmek amacıyla verilecek psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine temel olması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında ne tür tepkiler verdikleri araştırılmıştır.

Problem

İlköğretim ikinci kademe öğrencileri, akran baskısına karşı ne tür tepkiler vermektedirler?

Alt Problemler

Belirtilen probleme dayalı olarak geliştirilen alt problemler aşağıda sıralanmıştır.

1- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin, akran baskısına karşı verdikleri tepkiler cinsiyete göre anlamlı fark göstermekte midir?

2- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkiler sınıf düzeyine göre anlamlı fark göstermekte midir?

3- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkiler, algılanan akademik başarı durumlarına göre anlamlı fark göstermekte midir?

4- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkiler sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı fark göstermekte midir?

5- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkiler, algılanan ana –baba tutumlarına göre anlamlı fark göstermekte midir?

Tanımlar

Araştırmada kullanılan kavramlar aşağıda tanımlanmıştır.

Akranlar : Yaşça denk olan kişiler (Türk Dil Kurumu, 1988).

Akran ilişkileri : Akran ilişkileri, yetişkin- çocuk ilişkisinde rastlanmayan, kendine özgü özelliklere sahip olan ve çocuğun sosyal gelişimi açısından büyük önem taşıyan ve yetişkinlerle olan ilişkilerinde sahip olamayacağı türde farklı rollere sahip oldukları ilişkilerdir (Kemple, 1991).

Ergenlik : Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında, belirgin fiziksel, cinsel ve psikososyal değişimlerin yaşandığı bir geçiş, askıya alma (moratorium) dönemidir (Öztürk,1997).

Atılgnalık : Alberti ve Emmons'a göre atılgnalık, bireylerin kendilerini oldukları gibi anlatabilme, olumlu ve olumsuz duygularını iletebilme, kendilerine ters gelen isteklere karşı koyabilme, karşındakinden istekte bulunabilme becerisinin kazandırılması, kısaca iletişim eksiklikleri olan kişilerin problem davranışlarını ortadan kaldırarak uygun davranış kazandırılması atılgnalık olarak tanımlanır (Akt : Görüş,1999).

Reddetme Becerileri : Bireyin, başkalarının haklarını yadsımadan kendi haklarını koruyabilmesi ve duygu, inanç ve fikirlerini açıkça ortaya koyabilmesi olarak tanımlanabilir.

Sayıtlı

Araştırmaya katılan öğrencilerin Reddetme Becerileri Envanteri (RBE), Kişisel Bilgi Formu ve Boyun Eğici Davranışlar (BEDÖ) Ölçeğini içtenlikle cevaplandıkları kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

1- Bu araştırma Çizmeci İlköğretim Okuluna devam eden öğrencilerle sınırlıdır.

2- Öğrencilerin akran baskısı karşısında kullandıkları reddetme becerilerine ilişkin genellemeler sadece ölçülen davranışlarla sınırlı kalacaktır.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Bu araştırmanın amacı; ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin, akran baskısı karşısında ne tür tepkiler verdiklerini belirlemektir.

Ergenlerin sosyalleşmelerinde aile ve okulun yanı sıra akranların çok büyük önemi vardır. Sosyal gelişme için ergenlerin akranlarıyla birlikte olmaya ihtiyaçları vardır. Ergenlik döneminde gençler, akranları tarafından kabul görmek için onların ilgi değer ve tutumlarını benimsemektedirler (Kulaksızoğlu, 1998).

Literatürde olumsuz akran etkilerinin sonuçları üzerine yapılmış pek çok araştırma bulunmaktadır. Olumsuz akran etkilerinin polis kayıtlarına yansıyan en önemli sonucu sapkın davranışlardır. Bu davranışlara örnek olarak; araba hırsızlığı, uyuşturucu madde kullanımı, vb. gösterilebilmektedir. Polis kayıtlarına yansımayan suçlar ise okuldan kaçma, şiddet içerikli davranışlarda bulunma, küfür etme, sigara içme gibi davranışlardır (Akt : Delikara, 2000).

Bireyin akran etkisi ile olumsuz davranışlar sergilemesinin nedenleri arasında, reddetme becerilerindeki eksikliğin önemli bir payı olduğu söylenebilir.

Reddetme becerileri ile ilgili kuramsal görüşlerde ve araştırmalarda bireylerin reddetme becerilerine sahip olmalarının onların yaşamını daha doyumlu hale getireceği ve reddetme becerilerinin öğretilbileceği ileri sürülmektedir (Goldstein, Reagles ve Amann, 1990).

Reddetme becerileri ile ilgili literatür incelendiğinde, bireylerin reddetme becerilerini doğrudan ölçen bir ölçme aracına rastlanmamıştır. Konuyla ilgili araştırmalarda, bireylere baskı içeren açık uçlu sorular yöneltilerek bu sorulara verilen tepkiler kabulden reddetmeye doğru olmak üzere kategorilere ayrılmıştır (Reardon, 1997).

Ülkemizdeki literatür incelendiğinde, ergenlerin akran baskısı karşısında kullandıkları reddetme becerilerini doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın bu konuya yönelik ilk çalışma olması nedeni ile ülkemiz literatürüne katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Madde kullanımı, okuldan kaçma, bir örgüte üye olma, zamansız cinsel etkinlikte bulunma gibi davranışlar ergenlik dönemindeki bireylerde görülebilen ve istenmeyen davranışlardır. Ergenlerin bu tür davranışlar sergilemesinde akran baskısının rolü tartışılmazdır. Ergenlerin akran baskısına karşı ne tür tepkiler verdiklerinin belirlenmesi, bu tür istenmeyen davranışlara karşı gençleri duyarlı hale getirmek amacıyla verilecek psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine temel olacak olması açısından önem taşımaktadır.

BÖLÜM 2

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal temelini oluşturan, ergenlik döneminde psikososyal gelişim, arkadaşlık, akran baskısı, atılganlık ve reddetme kavramlarına ilişkin görüşlere ve bu kavramların çeşitli faktörlere göre incelenmesine yönelik yurtiçinde ve yurtdışında yapılmış bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Arkadaşlık

Aile, içinde bulunduğu toplumun özelliklerini taşır ve kişilik aile içerisinde gelişir. Çocuğun topluma uygun bir birey olması öncelikle ailesi tarafından sağlanır. Anne ve baba çocuğa sevgi vererek onun için güven ortamı sağlarlar. Yeteneklerinin gelişmesine yardım ederler. Davranışlarına yön vererek uyması gereken kuralları öğretirler. Onun yanında olarak güç durumlarda ona destek verirler. Kendi davranışları ile onlara model olarak kişiliklerini oluşturmalarına ve cinsel kimliklerini kazanmalarına yardımcı olurlar (Yörükoğlu, 1998).

Küçük çocuklar açısından anne-baba ile kurulan ilişkiler, akranlarla kurulan ilişkilere oranla çok daha önemlidir fakat ergenlik dönemine geçilirken bu ilişki değişmeye başlamakta ve anne- baba ile kurulan ilişkiler, davranış düzeyinde ve zamanı kullanma gibi rutin şeylerle sınırlı kalmakta, akranlarla kurulan ilişkiler giderek kalıcı, özel ve kişisel bakımdan daha önemli bir yer tutmaya başlamaktadır (Furman ve Buhrmaster, 1992).

Çocukluk döneminde, bireyin yaşamında önemli bir yeri olan arkadaşlık ilişkileri, ergenlikte daha büyük bir önem kazanır. Bu dönemde kurulan arkadaşlıklar uzun ömürlü olabilmekte ve kişiler birbirlerinden uzakta olsalar bile sürdürülebilmektedir. Kişilerin belirttiği arkadaş sayısında, ergenlik yıllarında artış, ergenlikten sonra ise düşüş görülmektedir (Hortaçsu,1997).

Ergenlik döneminde birey, ana-babadan ve diğer yetişkinlerden bağımsızlığı gerçekleştirmenin yanı sıra, başka bir gelişim göreviyle de karşılaşır : Aynı yaşta ve her iki cinsten kişilerle yeni ve olgun ilişkiler kurma. İlk ergenlikte (12-15 yaşlar) ilişkiler büyük ölçüde aynı yaştan kişilerledir. İleri ergenlikte (16- 20 yaşlar) ilişkiler artan sayıda karşı cinsten kişileri içermeye başlar. Bu gruba yaşıtlı gruba denir (Gander ve Gardiner,1995).

Ergenlik döneminde arkadaşlıkların niteliğinin, gençlerin birbirlerinden sağladıkları yararların doğrultusunda belirlendiği bilinmektedir. McCall ve Simmons, arkadaşlıklarda önemli üç tür kazanç olduğunu belirtmişlerdir (Akt : Giordano,Cernkovich ve Pugh, 1986) . Bunlar:

1- Gerçek ödüller : Arkadaşlığın en temel gerçek ödülllerinden biri sırların paylaşılmasıdır. Birinin diğerine söylemek istediği bilgilerin miktarı ilişkideki yakınlığın ve güvenin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

2- Dışsal ödüller : Kişiyi çeşitli durumlarda faydalı olduğu için sevindiren nesneler ve olaylardır. Para, iş, bilgi, destek ve sosyal statü gibi.

3- Kimlik desteği : Herhangi bir yakın ilişkide önemli bir işlev, kimlik desteği sağlamaktır.

Ergenlik dönemindeki yakın arkadaşlıkların, kişinin gelişimi açısından birçok işlevleri vardır. Bunlardan biri, kişinin kendisini benzerleri ile kıyaslayarak değerlendirmesi ve tanınmasıdır. Başka bir işlev ise gencin tek başına girişmekten korktuğu veya tek başına yapmanın anlamsız ya da zevksiz olduğu bazı deneyimlerden birlikte geçeceği kişilere sahip olmasıdır. Bu dönemde, arkadaşların bireye sağlayacağı bir başka yarar da, gencin bazı konuları tartışarak kendi bilişsel düzeyini yükseltmesidir (Hortaçsu, 1997).

Gençler bir arkadaş ya da arkadaş grubu seçerken, seçimlerini, beceriler öğrenecekleri, diğerlerini etkileyecekleri ve diğerlerinden etkilenecekleri şekilde yapmaktadırlar. Arkadaşlıklar kurulurken tutum ve değerler önem kazanmaktadır. Ancak ergenlik çağında tutum ve değerlere oranla benzerlikler daha kolay gözlenebildiği için, arkadaş seçiminde benzerlikler ön plana çıkmaktadır. Ergen arkadaşlıklarında değerlerden ve kişilik benzerliklerinden çok hoşça giden etkileşimler önem kazanmaktadır. Arkadaşlıkların sonlandırılması ise sigara kullanımı, yetişkinler tarafından organize edilen etkinlikler ve spor etkinlikleri gibi değişkenlerle ilgilidir (Urberg, 1988).

Sosyal gelişme için, ergenin akranları ile birlikte olması gerekmektedir. Bu dönemde ebeveynlerin değer ve tutumları reddedilir, akranların değerleri ve görüşleri genç için önem kazanmaya başlar. Çoğu zaman da gençlerin, akran grubunun onayını almak için, onların değer ve tutumlarını içselleştirdiği görülmektedir. Akranlarıyla kurduğu ilişkide genç; sosyal ilişki kurmayı, kendi düşüncesini ifade etmeyi ve başkalarının fikirlerini hoşgörü ile karşılamayı öğrenmektedir. Akran grubu tarafından kabul görme, gencin kendine olan güvenini pekiştirir ve toplumsal olarak olgunlaşmasını sağlar. Ergenlik döneminde akran grubunun onay ve kabulü büyük bir güç halini almaktadır (Kulaksızoğlu, 1988).

Anderson' a göre bireyler büyüüp olgunlaştıkça; arkadaşlıklarda farklılaşıp organize hale gelmektedir. Akran grupları tutumların ve değerlerin belirlenmesinde ve davranışların güdülenmesinde etkili olmaktadır (Akt : Coleman, 1980).

Akran grupları; bağlılık, sevgi ve ait olma duygusu hissettirmek yoluyla ergenin duygusal güvenlik ve özsaygı gelişimi üzerinde etkili olmaktadır. Akranlarla kurulan arkadaşlıklar, stres yaratıcı nitelikteki olayların etkisini azaltacak yönde bir sosyal destek de sağlamaktadır (Dornbusch, 1989).

Çeşitli çalışmalardan elde edilen bulgular, ergenlerin birbirlerini olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebileceklerini göstermektedir. Konapla (1983), akranların uyuşturucu ya da alkol deneyimine teşvik edebilecekleri gibi uyuşturucu ve alkolü bırakmak ya da onlara bulaşmayı engellemek için destek sağlayabileceklerini de ortaya koymuştur (Akt : Youniss, 1992).

Dishion ve ark. (Akt.Delikara, 2000) göre, ilişkilerinde şiddet kullanmaya eğilimli olma ve kuralları bozucu davranışlarda bulunma ergenin arkadaşları tarafından reddedilmesine, okula ve okulla ilgili akademik ve akademik olmayan geleneksel etkinliklere katılmalarının engellenmesine, bunun sonucunda da okuldan uzaklaşarak benzerleriyle birlikte suç gibi sapan etkinliklere yönelmesine neden olabilmektedir.

Akranların Birbirlerini Etkileme Yolları

Sosyal öğrenme, akranların birbirlerini etkilemesindeki süreci açıklayan önemli bir yaklaşım olarak görülür.

Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı; kişinin çevresiyle uyum sağlamak amacıyla geliştirdiği davranışlar üzerinde odaklanmaktadır ve davranış ile çevre arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır. Bandura sosyal öğrenme kuramını temelde altı ilkeye dayandırmaktadır.

1- Karşılıklı Belirleyicilik : Sosyal öğrenme kuramında karşılıklı belirleyicilik söz konusudur. Yani insan davranışları, bireysel faktörler ve çevre karşılıklı olarak birbirini etkilemekte ve bu etkileşimler bireyin sonraki davranışını belirlemektedir (Nelson- Jones, 1995).

2- Sembolleştirme Kapasitesi : Bandura, insanların, dünyayı, kendisinden çok, bilişsel temsilciler yoluyla sembolik olarak gördüklerini savunmaktadır. Yani insan düşünme ve dili kullanma gücüne sahip olduğundan geçmiş kufasında taşıyabilmekte, geleceği ise test edebilmektedir. Bandura 'ya göre geçmiş ve geleceğin sembolü ya da bilişsel temsilcisi olan düşünceler, sonraki davranışları etkileyen ya da onlara neden olan araçtır.

3- Öngörü Kapasitesi : İnsanlar geleceğe ilişkin tahminlerde bulunabilmeli, hedeflerini belirleyip geleceğe ilişkin plan yapabilmelidir.

4- Dolaylı Öğrenme Kapasitesi : İnsanlar, özellikle de çocuklar genellikle başkalarının davranışlarını ve davranışlarının sonuçlarını gözleyerek öğrenirler.

5- Öz Düzenleme Kapasitesi : Sosyal öğrenme kuramını temel ilkelerinden biri de insanların kendi davranışlarını kontrol edebilme yeteneğine sahip olmalarıdır. İnsanlar ne zaman yatacakları, ne kadar çalışacakları, ne konuşacakları, toplumda

nasıl davranacakları gibi bir çok davranışlarını kendileri kontrol ederler. Davranışları genelde içsel standartlarına ve güdülenmelerine dayalıdır. Elbette çevreden etkilenirler ama sonuçta davranışlarından kendileri sorumludur.

6- Öz Yargılama Kapasitesi : Sosyal öğrenme kuramına göre, bireyler kendileri ile ilgili fikirlerini kaydederler ve etkinliklerinin sonuçlarına göre bu fikirlerin yeterliliği hakkında yargıda bulunurlar. Bu yargılarla birey hangi işte ne kadar başarılı olup olmayacağına ilişkin bir sonuç çıkarır. Bandura, bireyin kendisiyle ilgili bu yargısına özyeterlik (self efficacy) demektedir. Bireyin özyeterliliğine ilişkin yargısı gerçeği yansıtmayabilir. Ancak bireyin davranışlarında önemli bir etkisi vardır (Senemoğlu, 1998).

Bandura'ya göre insanlar bütün davranışlarını verdikleri tepkilerin sonuçlarından ya da başkalarının davranışlarını ve bunların sonuçlarını gözleyerek öğrenmektedirler. Model alma ya da gözlem yoluyla öğrenme, hem yeni tepkilerin kazanılmasını ifade etmek için, hem de var olan davranışların engellenip engellenmemesi için kullanılabilir (Nelson- Jones, 1995).

Bandura'nın kuramı, yeni davranışın bir deneme zemininde, güçlü rol modellerine maruz kalma olasılığından kaynaklandığını ifade eder (Strasburger, 1989).

Ergenlik döneminde, bireyin akranları tarafından kabul görme ve beğenilme isteğinin ön planda olduğu dikkate alındığında bireyin bir çok davranışı akranlarını model alarak kazandığı söylenebilir.

Akran Baskısının Ergenin Tutum ve Davranışlarına Olan Etkisi

Bekata' nın ABD ve Türkiye' deki arkadaşlıklar üzerine yaptığı bir araştırmada, her iki kültürde de yakın arkadaşlarla 11- 15 yaşlar arasında tanışıldığı, aynı yaş ve cinsiyetten olan bu kişiden ilk görüşte hoşlanıldığı, onunla kişisel konuların konuşulup şefkat ve eleştiri alındığı ve bu arkadaşın kişinin kendisini geliştirmesine yardımcı olduğuna inanıldığı bulunmuştur (Akt : Hortaçsu, 1997).

Arkadaşlıklarda cinsiyet üzerine yaptığı bir araştırmada Reisman (1991), kızların erkeklere nazaran birbirlerine daha rahat açıldıklarını, ergenlik döneminde diğer dönemlere nazaran karşı cinslerin birbirlerine daha çok yakınlaştıklarını (kişisel bilgilerini açma, problemlerini, duygularını ve ilgilerini paylaşma), kızların hemcinsleri ile daha yakın ilişkiler kurduklarını saptamıştır (Akt : Bilgiç : 2000).

Ergenlikte, arkadaş grubuna uyum sağlama çabası en üst düzeydedir. Uyum ihtiyacı yaş, cinsiyet, grup içinde sahip olunan statü ve kendini suçlama gibi faktörlerden etkilenmektedir. Costanza ve Shaw, grubun diğer üyeleri ile benzerlik göstermenin 11- 14 yaşlar arasında en yüksek düzeye ulaştığını saptamışlardır (Akt : Coleman, 1980).

Wills ve Cleary (1999), yaptıkları araştırmada ergenlerin tütün, alkol ve esrar kullanımında akran etkisine karşı akran tepki mekanizmalarını incelemişlerdir. Katılımcılar, bir yıl arayla, akranlarının madde kullanımı ve kendilerinin madde kullanımı hakkında üç kez taranmıştır. Birinci örneklem 1190 katılımcıyı (başlangıçtaki yaş ortalaması : 12.4 yaş), İkinci örneklem 1277 katılımcıyı (başlangıçtaki yaş ortalaması : 11.5 yaş) içermektedir. Gizli gelişim analizleri (latent growth analyses) karma puanlara dayanmaktadır ve etki mekanizmasını destekleyen bir şekilde ergenlerin madde kullanımındaki değişim oranları ile olumlu bir ilişki

göstermektedir. Zor mizaç, zayıf öz-denetim ve sapma eğilimli tutumlar hem akran hem de ergenin madde kullanımı için başlangıç düzeyinde ilişkili bulunmuştur. Orta ergenlik süresince temel mekanizmanın akran etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Dukes, Martinez ve Stein'in (1997), yaptığı araştırmada; Thornberry'nin (1987) ve diğer araştırmacıların ortaya koyduğu farklı çete türlerinin, kendilerine karşı duydukları öz saygı, psikososyal sağlık durumları, bağlılık, suçluluk ve uyuşturucu kullanımı bağlamında "wannabe" isimli çete üyeleri incelenmiştir. Örneklem çeteye mensup 11023 gençten oluşmaktadır. Araştırmada Rosenberg tarafından geliştirilen Özsaygı Ölçeği' ndeki maddeler kullanılmıştır. Akranlar tarafından yapılan baskıyı saptamak için söz konusu ankete üç tane likert tipi soru eklenmiştir. Araştırmanın yapıldığı Pikes Peak bölgesinde yaşayan her 20 çocuktan birinin aktif çete üyesi olduğu görülmüştür. Wannabe' lerin dahil edilmesiyle bu sayı 20' de 3' e çıkmaktadır. Farklı özgeçmişlere sahip olan gençler, çeteler tarafından kabul görmektedir. Etnik azınlığa dahil olan ve ailesinden uzakta, yetersiz koşullarda yetişmiş olan gençler, diğer gençlere oranla daha çok risk altındadırlar. Okulda ve sosyal grup içinde doyuma ulaşmış olan gençler, bir çeteye üye olmak açısından daha az risk altındadır. Çete üyesi gençlerin, özsaygı puanlarının, psikososyal sağlıklarının ve etnik kimliklerinin düşük düzeyde oldukları saptanmıştır. Çete üyesi gençlerin kişilik problemleri vardır, akademik yetenekleri düşüktür, yaşamlarında belirledikleri hedeflerin sayısı azdır ve etnik gruplarıyla olan bağları zayıftır. Bu tip bireylerin toplumsal kurumlarla olan bağları da oldukça zayıftır. Çete üyesi olmak isteyen gençlerin özsaygı düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Wannabe' lerin ve diğer aktif çete üyelerinin, ailelerinden kopuk oldukları, akranlarının baskısı karşısında hayır diyemedikleri, toplumsal kurumlardan uzak oldukları ve akademik açıdan başarısız oldukları gözlenmiştir.

Evans ve ark.(1978), ergenlerde madde kullanımını önleme programlarını geliştirirken "psikolojik aşılama" (psychological inoculation) yaklaşımını temel almışlardır. Buna göre, bir kişinin "mikroplarla" (sağlıksız davranışların sosyal baskı

yoluyla edinilmesi) karşılaşması durumunda, birisi, “antikor” (baskıya direnç için beceri) geliştirmek için aşılama yaparak “enfeksiyonu” önleyebilir. Sonuç madde kullanımına karşı özsaygı ve direnci arttıran atılganlık eğitimidir.

Atılganlık

Atılganlık başkalarını küçük görmeden, onların haklarını yadsımadan, bireylerin kendi haklarını koruyabilmeleri için geliştirilen bir çeşit ilişkiler biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin diğerlerine saygı iletmeleri kadar, duygu, inanç ve fikirlerinde doğrudan ve içten anlatımını da içeren atılganlıktan, yabancı kaynaklarda kişisel etkililik (personal affectiveness) olarak söz edilmektedir. Atılgan kişi başkalarını küçük görmediği gibi kendini de küçük görmez. Kendi ve diğerleri onun gözünde eşittir. Atılgan kişi karşısındakinden rahatça istekte bulunur, diğerlerini reddedebilir, ancak reddedildiği zaman da bunu hoş karşılar, yıkılmaz. Atılgan olan kişi kendine güvenlidir. Birey kişiler arası ilişkilerinde ne saldırganca davranır ne çekingendir, ne de içine kapanıktır. Ama iletişimde bulunurken etkilidir (Voltan, 1980).

Atılgan davranış bireyin kendini ifade etmesine dayalıdır. Başkalarının haklarına saygı göstermek ve dürüstlüktür. Atılgan bir ilişki her iki tarafın eşitliğine ve yararına yöneliktir. Duyguların, hakların, gerçeklerin, görüşlerin ve sınırların net olarak söze dökülmesidir. İletilmek istenen mesaj için göz teması, ses, vücut duruşu, yüz ifadesi, el ve vücut hareketleri, mesafe, zamanlama, akıcılık ve dinleme gibi dil dışı öğelerden yararlanmaktır (Baltaş, 1990).

Atılganlığın doğrudan gözlenmesi mümkün olmayan bir ögesi de düşünme sürecidir. Düşünceler alanında belirginleşen en önemli sorun atılgan olmayan bireylerin red cevabı verememelerine odaklaşır. Atılgan olmayan bireylerin hayır cevabı verememelerinin nedeni duydukları anksiyetedir.

Atılğan Olmayan Bireylerde Hayır Cevabı Verememe Sebepleri

Sebepler	Örnekler
1-Sürpriz durumlar	...Peki...Tamam herhalde olabilir.
2- Onaylanma ve kabul edilme isteği	...Onun beni sevmesini istiyorum, onları mutlu etmek istiyorum.
3- Diğerlerini üzmemeye kaygısı	...Eğer hayır dersem onu üzeceğim, gitmezsem korkarım incinecek.
4- Kaybetme veya cezalandırma korkusu	...Beni asla affetmeyecek ...Bir daha beni asla çağırmayacaklar
5- Suç	Kendimi çok bencil hissediyorum.
6- Otoriteye itaat	...Onlar daha iyisini bilirler
7- Karşılık verme	...Bir gün benim de ihtiyacım olabilir.
8- Toplumsal beklentileri karşılama	...Yardımsever olunması gerektiğine inanıyorum. ...Diğerleri ne düşünecekler.
9- Özdeşleşme	...Onun yerinde olsaydım ben ne yapardım.
10- Sorumluluk hissi	...Aileme karşı olan görevim. ...O benim büyüğüm.
11- Kendini feda etme	...Buna katlanacağım ...Bir şekilde idare ederim.
12- Güç ihtiyacı	...Reddedersen beni kabul etmezler.

Kaynak : (Adams ve Lenz,1999;Akt : Görüş1999)

Kısaca hayır cevabı veremeyen bireylerdeki stres faktörleri; onaylanmama, diğerlerini üzme, cezalandırılma, suç işleme, otoriteye itaat etmeme, toplumsal beklentileri karşılayamama, suçluluk duygusu ve sorumluluklarını yerine getirememe gibi davranış biçimlerini kapsar (Adams, Lenz,1979; Akt : Görüş,1999).

Atılganlık eğitiminde ise bireyin hayır diyebilmesi ve kendisini birinci plana koyabilmesi önem taşır. Bireyin davranışını gerekçelendirecek bir neden veya özür göstermeden hayır deme hakkı vardır (Smith, 1998).

Reddetme becerileri eğitiminin atılganlık eğitim programlarının bir parçası olduğu söylenebilir.

Reddetme Becerileri İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Bazı Araştırmalar

ABD Eğitim Bakanlığı bütçesinden önemli bir miktarda maddi kaynak, çocuk ve ergenlerdeki sosyal olmayan değişimleri etkileyen engelleme ve müdahale programlarını uygulamak için Amerikan eğitim sistemine aktarılır. Son yıllarda reddetme becerilerini (refusal skills) öğreten programlar popüler yaklaşımlar olarak ortaya çıkmıştır (Hermann,1997).

Kim, McLead ve Shantzis'e (1989) göre 1970'lerin başlarındaki eğitici bilgi hareketleri gitgide, 1970'lerin ortalarından sonlarına doğru olan dönemi kapsayan insancıl çabalara yol gösterici olmuştur. İnsancıl yaklaşımlar, yaşam becerilerinin gelişimi üzerine odaklanmış, nadiren alkol ve madde bağımlılığı gibi problemlere değinmiştir. 1980'lerin başlarında kişisel ve toplumsal yeterliliklere odaklanan toplumsal yararlılık modelleri geliştirilmiştir. Toplumsal yararlılık programlarının değişik yöntemleri içerisinde Reddetme Becerileri (Refusal Skills) programları temel strateji olarak ortaya çıkmış ve aynı zamanda 1980'lerin çok ses getiren "Sadece hayır de" (Just Say No) kampanyasının temellerini oluşturmuşlardır (Akt.;Hermann, 1997).

Genç birey, madde kullanımının tehlikelerine dair bilgili olabilir. Reddetme motivasyonu da güçlü olabilir. Ama birey buna rağmen kendisine baskı yapılması

durumunda bu baskıya karşı koyamayıp madde kullanabilir. Araştırmalar, yeterli miktardaki bilgi ve motivasyona rağmen, bu tür teslim olmanın, özellikle gerçek hayattaki reddetme becerilerindeki eksiklik sonucu olabileceğini belirtmektedir (Goldstein, 1989).

Schinke ve Gilchrist (1983, 1984), sigarayı önleme programlarının, beceri eğitimi bileşenlerinin yararlılığını denemişlerdir. Reddetme becerilerinin video kasetli rol yapma değerlendirmesini kullanmışlardır. Suç ortağı olan akranlar, katılımcı öğrencilere sigara teklif etmişlerdir. Reddetme becerileri eğitimi alan öğrenciler, sadece beceri eğitiminden başka hiçbir program ve bilgi almayan öğrencilerden daha iyi bir performans sergilemişlerdir. Ergenlere, sigara içmenin sağlığa zararlı olduğunu öğretmek, onlara ayrıca, kendilerini sigara içmeye davet eden, hatta bunun için baskı yapan akranlarına neler söyleyebileceklerini öğretmekten daha az yararlı olmuştur (Akt.;Reardon, 1989).

Reardon ve arkadaşları, Güney Kaliforniya'daki iki okuldan 268 ergen üzerinde, ergenlerin sigaraya karşı olan baskıyı reddederken kullandıkları reddetme stratejilerini değerlendirmek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmada, araştırmaya katılan ergenlere, ilişkilerde (arkadaş- tanışıklık), varolan insan sayısında (iki kişi- grup) ve baskının derecesinde (baskının birinci ve ikinci kez kullanımı) çeşitlilik gösteren sekiz tane hipotetik duruma nasıl cevap verebileceklerini belirten sorular sorulmuştur. Sonuçlar göstermiştir ki; çocuklar sadece “ hayır” dememişlerdir. Onların kullandığı reddetme stratejileri yukarıda belirtilen durumlara göre çeşitlilik göstermiştir. Dahası, reddetmenin şiddetli türlerini kullanmada zorluk çeken yüksek riske sahip ergenlerin olduğu ortaya çıkmıştır (Reardon,1989).

Telch ve ark. (1989), yaptıkları çalışmada, ortaokul öğrencilerinin sigarayı reddetme davranışı üzerinde, reddetme becerileri eğitim programının etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmada iki durum karşılaştırılmıştır. Birinci durumda denekler, sigara içmeye yönelik baskılara direnç göstermeyi konu alan, videoya kaydedilmiş bir eğitim programına katılmışlardır. İkinci durum ise uygulama yapılmayan kontrol grubudur. Sonuçta, beceri eğitimi alan grupta önemli bir ilerleme gözlenirken,

herhangi bir uygulama yapılmayan kontrol grubunun ölçme öncesi performanslarında değişme gözlenmemiştir. Bu bulgular, sosyal baskılara direnç göstermeye odaklanan sigarayı önleme programlarının, genç insanların sigara içmeye “hayır” deme yeteneğini arttırabileceğini ifade etmektedir. Ancak, öğretilen reddetme davranışlarını kullanmada öğrencilerin gösterdikleri başarı ile gerçek hayatta sigaradan kaçınmada gösterdikleri motivasyon arasındaki bağlantıya ilişkin gerekli ampirik bulgunun yokluğunun farkında olmak önemlidir. Öğrencilerin gerçekte bu becerileri kullanıp kullanmaması ve sigara içmeye karar verip vermemesi bu çalışmanın amacının dışında kabul edilmiştir.

1987 mali yılında Amerikan hükümeti, madde kullanımını önleme kampanya ve stratejilerine yaklaşık 300 milyon dolar yatırmıştır. Madde kullanımını önlemeye yönelik programların çoğu çocuk ve ergenlere yönelik olsa da, çok azının etkililiği bilimsel olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan, hükümet işe yarayan programların sonuçlarını yayınlamıştır. Bunlar, Bandura’nın öğrenme teorisine dayanan kapsamlı bir sosyo-psikolojik yaklaşımı kapsamaktadır. Bandura’nın kuramı, yeni davranışın, bir deneme zemininde, güçlü rol modellerine maruz kalma olasılığından kaynaklandığını ifade eder. Örneğin genç yaştaki madde kullanıcıları, ebeveynlerine, akranlarına ve medyadaki örneklerle özeniyor olabilir. O halde, sağlıklı davranışların sosyal baskı yoluyla edinilmesi durumunda, baskıya karşı direnme becerilerinin geliştirilmesi sağlıklı davranışın ortaya çıkmasını önleyebilir. California’da pilot çalışmaları yapılan böyle bir direnme becerileri geliştirme programı sigara içme, içki içme ve esrar kullanımında 21 ay sonrasına kadar belirgin bir düşüş göstermiştir (Strasburger,1989).

Sigara kullanımını önlemeye yönelik, psikososyal önleme programları reddetme becerileri eğitiminin, sigara kullanmayan ergenlerin sigara içme tekliflerini reddetmesini sağlayarak, sigara kullanmaya başlama üzerinde baskılayıcı bir etkisi olacağı varsayımına dayanır. Bu çalışmada, bu varsayım, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıfta bir önleme programına alınmış, yüksek risk altında, 389 ortaokul öğrencisi üzerinde araştırılmıştır. Reddetme becerilerinin doğrudan davranış ölçümleri, deneklerin teybe kaydedilmiş sigara tekliflerine verdikleri cevaplarla ve

daha sonra bu cevapların niteliğinin derecelendirilmesiyle yapılmıştır. Sonuçlar, kapsamlı önleme programının, sigara kullanımına başlamayı geciktirmede veya önlemede olumlu bir eğilim meydana getirdiğini göstermiştir (Elder, 1993).

Hops ve ark. (1986), sigara kullanımını önlemede, okul temelli bir programın deneysel değerlendirmesine katılan 131 kişilik yedinci sınıf örnekleminde, reddetme becerilerini araştırmıştır. Teybe kaydedilmiş 26 sosyal durum uygulama ve kontrol grubuna sunulmuştur. Deneklerden, verilen durumdalarımı gibi sigara tekliflerini cevaplamaları istenmiştir. Sözel içeriğin analizleri, uygulamaya katılmış deneklerin, ilk ifadelerinde ve 26 durumdaki toplam cevaplarında, daha uygun reddetme tepkileri verdiklerini ortaya koymuştur.

Biglân (1987), üç lise ve altı okuldan 1730 ergene uygulanan, reddetme becerilerini vurgulayan bir sigara kullanımını engelleme programının sonuçlarını araştırmıştır. Ön test sonuçlarına göre sigara içiyor olanlar arasında, sigara içmeye devam edilmesini engellemede, bir yıllık izleme sonuçları programın açık etkisini göstermiştir.

Donohue (1999), davranış bozukluğu olan 44 ergenin maddeyi reddetme becerilerini incelemiştir. Maddeyi reddetme becerileri, içerisinde gençlerin yasaklanmış ilaç ve alkol kullanımını özendirme durumlarının yer aldığı dört kişilerarası senaryonun bir rol oynamada kullanılması ile değerlendirilmiştir. Alkolü ve ilaç kullanımını reddetmede tüm becerilerin, ergenlerin ait olma ve ilgi algılamalarıyla olumlu bir ilişki içinde olduğu gözlenmiştir.

Bu çalışma, madde bağımlısı teşhisi konulmuş, davranım bozukluğu olan ergenlerle; madde bağımlısı teşhisi konulmamış davranım bozukluğu olan ergenlerin sosyal beceri kullanımını, rol oyunu ölçeğinden yararlanarak karşılaştıran ilk çalışmadır. Davranım bozukluğu tedavisi için hastanede yatan 44 ergenin maddeyi reddetme becerilerini incelemek için standardizasyonu yapılmış bir rol oyunu ölçeği (role playing scale) geliştirilmiştir. Bu çalışmanın temel amaçlarından biri de, madde kullanan davranım bozukluğu olan ergenlerin, madde kullanmayanlara göre,

maddeyi reddetme becerilerini kullanmada bir eksikliği olup olmadığını belirlemektir. Sonuçlar her iki grupta bulunan ergenlerin de maddeyi reddetme becerilerinin benzer olduğunu göstermiştir (Donohue, 1999).

Reddetme becerileri ile ilgili kuramsal görüş ve araştırmalarda bireylerin reddetme becerilerine sahip olmalarının onların yaşamını daha doyumlu hale getireceği ve reddetme becerilerinin öğretilebileceği ileri sürülmektedir (Goldstein, Reagles ve Amann,1990).

Aşağıda reddetme becerileri eğitim sürecine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Reddetme Becerileri Müfredat Programı

Beceri geliştirme, bir grupta psikolojik eğitim yaklaşımıdır.

Reddetme becerileri müfredat programını oluşturan 20 temel reddetme becerisi bulunmaktadır. Bu beceriler aşağıda verilmiştir.

- 1- Yardım isteme
- 2- Yönergeler verme
- 3- Başkalarını ikna etme
- 4- Duygularını tanıma
- 5- Duygularını ifade etme
- 6- Bir başkasının öfkesiyle meşgul olma
- 7- Korkuyu ele alma
- 8- Kendine hakim olma
- 9- Kendi haklarını savunma

- 10- Şaka ile karşılık verme
- 11- Başkalarıyla ilgili sıkıntıdan kaçınma
- 12- Kavganın dışında kalma
- 13- Sıkıntılı durumu ele alma
- 14- Dışlanmayı ele alma
- 15- İkna etme çabalarına karşılık verme
- 16- Başarısızlığı yanıtlama
- 17- Bir suçlamaya karşılık verme
- 18- Zor bir görüşmeye hazırlıklı olma
- 19- Grup baskısını ele alma
- 20- Karar verme

Reddetme Becerileri Eğitim Süreçleri

Beceri geliştirme yaklaşımının dört ana elemanı bulunmaktadır. Bunlar :

1- Model alma (modeling) : İlk öge olan model olma, bir reddetme becerisinin açık ve net bir tavırdan verilmesinden oluşan davranış basamaklarının sergilenmesini içerir. Bu süreç genellikle iki lider tarafından küçük hikayelerin oynanmasından oluşur. İki liderin olmadığı durumlarda, liderle birlikte yetenekli bir katılımcı model görevi üstlenebilir. Burada önemli olan, beceri basamaklarından tümünün doğru ve uygun sırada oynandığından emin olarak, oturum öncesinde hikayelerin provasını yapmaktır.

2- Rol oynama (role playing) : Model alma aşamasında örneklenen ecerilerin katılımcıların gerçek yaşamlarıyla ilişkilendirilmesi sürecidir.

3- Performans geribildirimi (performance feedback) : Her bir rol oynamayı kısa bir performans geribildirim süreci takip eder. Bu süreçte önemli olan hem lider hem katılımcı yorumlarının, belirli, somut davranışların varlığı veya yokluğunu işaret etmesidir. Yorumlar genelleme şekline dönüşmemelidir.

4- Aktarma (transfer) : Eğitim ortamında öğrenilen tekniklerin, katılımcıların gerçek yaşamına aktarımı, reddetme becerileri grup uygulamasının etkililiği için çok önemlidir. Grup üyeleri bir rol oyununu yetkin beceri basamakları performansı olarak değerlendirirse, o rolü oynayan baş oyuncudan bu beceriyi gerçek yaşam çerçevesinde yardımcı oyuncu tarafından temsil edilen asıl kişiyle kullanması istenir (Goldstein, Reagles ve Amann, 1990).

Katılımcıların Seçimi

Beceri geliştirme yaklaşımı, çoğu sosyal ve antisosyal davranışın kişiler arası iletişim bozuklukları veya sosyal becerilerdeki eksiklikten kaynaklandığı sayılına dayanmaktadır (Goldstein, Reagles ve Amann, 1990).

Ayrıca, reddetme becerileri eğitiminin etkililiğinin gelişimsel olarak çeşitlilik göstereceğini bilmek önemlidir. Engelleme programı, reddetme becerileri ve alkolün yanlış kullanımı arasındaki ilişki bulgularının 7 ve 8. sınıflarda tepe noktasında olması ilköğretimin son iki sınıfının reddetme becerilerini öğretmek için en iyi zaman olduğunu göstermektedir (Wynn ve ark., 1997).

Reddetme Becerilerinin Ölçümü

Dört farklı ölçme metodunun tek başına ve birlikte kullanımı ile reddetme beceri eksikliğinin dereceleri hesaplanabilmektedir. Bunlar :

1- Görüşme : Gençlere, kendi becerilerinin yeterliliği veya eksikliği hakkında soru sormaya ek olarak, gençlerin izniyle ebeveyn, öğretmen, akranlar ve diğer kişilerle görüşme yaparak bilgi elde edilebilmektedir.

2- Doğrudan Gözlem : Belirli bir durumda kişilerin ne yapacaklarını söylemeleri ve nasıl davrandıkları arasında farklılıklar oluşabilmektedir. Diğerleri teklif ettiği, ikna ettiği, dalga geçtiği, tahrik ettiği, tehdit ettiği veya benzer şeyler yaptığı zaman gençler aslında ne yapmaktadır? Doğrudan gözlem işleyen reddetme beceri düzeylerinin değerlendirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

3- Davranış Testi : Bu değerlendirme yaklaşımı, rol yapma, temsil, oyun veya hayal etme yoluyla gerçek yaşamda yetkin reddetme beceri kullanımı gerektirebilecek olan durum türlerini yaratmayı ve gençlerin ne yaptığını gözlemeyi kapsar. Eğer durum iyi seçilir ve gerçekçi olarak sergilenirse, bu metod beceri yeterliliği ve eksikliği hakkında önemli bilgiler sağlayabilir.

4- Beceri Listeleri (Skill Checklists) : Bu yaklaşım, gençlerin yukarıda belirtilen temel reddetme becerilerinden hangilerinde kendilerini güçlü veya zayıf hissettiklerini belirtmelerini içerir.

Bu araştırma için geliştirilen Reddetme Becerileri Envanteri maddelerinin oluşturulmasında beceri listeleri yaklaşımından yararlanılmıştır.

Reddetme Becerileri Geliştirme Gruplarında Karşılaşılan Özel Sorunlar

Reddetme becerilerini öğretme ve öğrenmeyle bağlantılı belirli bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Genelde bu sorunlar, gençlerin kabul etmeyi daha ödüllendirici algılamalarından kaynaklanan, reddetmeye karşı bir motivasyon eksikliğini yansıtır.

Böyle bir isteksizliği gidermede kullanılan birincil yöntem, içten ve dıştan gelen güdüleyicilerin her ikisini de kullanmaktır. Yapılan gözlemler, dıştan gelen güdüleyicilerin reddetme becerileri eğitim sürecinin ilk haftalarında değerli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, zaman geçtikçe ve oturumlar ilerledikçe bir başka deyişle, grubun konuları okulda ve dış dünyada işe yaradıkça, içsel güdüleyici devreye girmektedir (Goldstein, Reagles ve Amann, 1990).

Wynn ve ark. (1997), yaptıkları araştırmada, reddetme becerileri eğitim programı, gözlenen reddetme becerileri ve alkolün yanlış kullanımı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Bir engelleme programının niçin etkili olduğunu anlamak ve etkililiğinin sınırlarını anlamak, programın değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde temel aşamalardır.

Reddetme becerileri ve alkolün yanlış kullanımı arasındaki kısa ve uzun vadeli negatif ilişkiyi içeren bulgular, alkolün yanlış kullanımı üzerindeki akran etkisinin altını çizmektedir (Wynn ve ark.,1997).

Aktarma (Transfer)

Aktarmayı Arttırıcı Süreçler :

1. Genel Prensiplerin Hazırlanması : Reddetme becerileri eğitim ortamında, genel prensiplerin hazırlanması başarıyı getirmesi en muhtemel reddetme becerilerinin kullanımındaki parametrelerin danışanla paylaşılmasıyla işletilebilir. (zamanı, amacı, sıklığı tekrarı vb.)

2. Fazla Öğrenme (Overlearning) : Bu tekniğin prensibini kullanarak, aktarmayı en üst düzeye çıkarmak için yol gösterici kural, “uygulama mükemmeli

getirir” (yani kişinin uygulamayı doğru yapana kadar denemesi sonra diğerine geçmesi) yerine, “mükemmelin uygulanması” (yani ilk elde edilen başarıdan sonra doğru cevapların aşırı öğrenme denemeleri ile fazlalaştırılması) olmalıdır.

3. Uyarın (Stimulus) Çeşitliliği : Eğitimde verilen cevabın aktarılması ve sürdürülmesini programlamanın bir yolu, hedef davranışı çeşitli ortamlara ve çeşitli bireylere yönelik geliştirmektir. Eğer cevap farklı ortam, birey ve diğer ipuçları ile ilişkilendirilirse, durumlar değiştiğinde cevap büyük olasılıkla kaybolmayacaktır.

4. Zincirleme Değiştirme (Sequential Modification) : Zincirleme değiştirme, müdahalenin bir ortamda (okul, kurum) uygulanmasını, ikinci bir ortamda (ev, oyun sahası) aktarma için denemesini ve eğer aktarma olmadığı görülürse aynı müdahalenin üçüncü, dördüncü, vb. ortamda uygulanmasını içerir (Goldstein, Reagles ve Amann, 1990).

Reddetme Becerileri İle İlgili Türkiye’de Yapılmış Araştırmalar

Ülkemiz literatüründe reddetme becerileri başlığını taşıyan bir çalışma olmamasına rağmen; atılganlık ve sosyal beceri konularında yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Bunlar aşağıda özet olarak verilmiştir.

Voltan (1980), grupla atılganlık eğitiminin, bireylerin atılganlık düzeyine etkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Bu çalışma, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve kırsal kesimden gelen yaşları 17- 19 arasında değişen 60 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerin 30’ u deney, 30’ u da kontrol grubunda yer almıştır. Deney grubu da etkili bir psikolojik danışma yapabilmek için 15’ er kişilik iki gruba ayrılmıştır. Deney ve kontrol grubu Rathus Atılganlık Envanteri kullanılarak atılganlık düzeyi açısından eşleştirilmiştir.

Deney grubuna, dokuz hafta boyunca, iki saatlik oturumlar şeklinde atılganlık eğitimi uygulanmıştır. Araştırma sonunda, kendini ifade etme ve duygularını açığa vurma konularında sosyo- ekonomik düzeyi düşük ailelerden ve kırsal kesimden gelen öğrencilerin , üst sosyo- ekonomik düzeyden gelen öğrencilere göre daha çekingen kişiliğe sahip oldukları bulunmuştur. Atılganlık eğitimi sonunda deney grubundaki öğrencilerin atılganlık düzeyinin yükselip yükselmediğini anlamak için deney ve kontrol grubuna Rathus Atılganlık Envanteri verilmiştir. Deney ve kontrol grubunun puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında, ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür.

Topukçu (1982), beşinci sınıf öğrencilerine atılganlık eğitimi uygulayarak öğrencilerin atılganlık düzeyini belirlemeye çalışmıştır. Uygulama sonucunda atılganlık eğitiminin çocukların atılganlık düzeyini olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Onur (1985), atılgan kişilik özelliği ile özgüven arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, düşük özgüvenin bireyde çekingen kişilik özelliklerini, yüksek özgüvenin ise atılgan kişilik özelliğini geliştirebileceği ortaya konmuştur.

Yüksel (1997), üniversite öğrencilerine verilen sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin sosyal beceri düzeylerine etkisini incelemiştir. Araştırma, 1995- 1996 öğretim yılında Gazi Eğitim Fakültesi' nin çeşitli bölümlerinde okuyan 66 kişilik gönüllü bir grup üzerinde yapılmıştır. Araştırma deseni, ön test, son test deney ve kontrol gruplu desendir. 33 öğrenci deney, 33 öğrenci de kontrol grubuna alınmıştır. Öğrencilerin sosyal beceri düzeyi Riggio (1986, 1989) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından Türkçe' ye uyarlanan Sosyal Beceri Envanteri ile ölçülmüştür. Deney grubu 9 haftalık bir sosyal beceri eğitimine tabi tutulmuştur. Kontrol grubuna ise herhangi bir işlem yapılmamıştır.

Elde edilen bulgular, genel olarak sosyal beceri eğitiminin, öğrencilerin sosyal beceri düzeyini olumlu yönde etkilediği şeklindedir.

Dikmeer (1997), sosyal beceri eğitiminin, sosyal içedönük olan ergenlerin içedönüklük düzeyini azaltıp azaltmayacağı konusunda yaptığı çalışmada, SSK Ankara Eğitim Hastanesi Psikiyatri Kliniği Gençlik Ünitesi' ne çekingenlik, arkadaş edinememe kendini ifade edememe sorunlarıyla başvuranlar arasından seçilmiş olan 12 ergene, 12 haftalık sosyal beceri eğitimi uygulamıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Uygulama sonunda deney grubunda bulunan ergenlerin kontrol grubunda bulunan ergenlere göre sosyal içedönüklük düzeylerinde anlamlı bir azalmanın olduğu görülmüştür.

Uzamaz (2000), yaptığı deneysel çalışmada, sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişkiler düzeyine etkisini incelemiştir. Araştırma, ön test, son test kontrol gruplu deneysel araştırma modeline göre düzenlenmiştir. Çalışma grubu 9. sınıfa devam eden 28 kişilik gönüllü bir gruptan oluşmaktadır. Öğrencilerin 14' ü deney grubuna, 14' ü ise kontrol grubuna alınmıştır. Öğrencilerin kişilerarası ilişkiler düzeyi, Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından geliştirilen Kişilerarası İlişkiler Ölçeği ile belirlenmiştir. Deney grubuna 9 haftalık, sosyal becerilerin; iletişim, atılganlık, duyguları anlama ve ifade etme boyutlarını içeren bir program uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir işlem yapılmamıştır.

Elde edilen bulgular, genel olarak sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin kişilerarası ilişkiler düzeyinde olumlu etkiler sağladığı yönündedir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın evreni örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bunlarla ilgili yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, verilerin toplanması ve verilerin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel tekniklere yer verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, Ankara il merkezinde bulunan Çizmeci İlköğretim Okulu' na kayıtlı olan 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileridir.

Araştırmanın örneklemini ise bu okulun 6, 7 ve 8. sınıflarında okuyan 105 öğrenci oluşturmuştur.

Tablo 1
Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

	F	%
6.sınıf	35	33.3
7.sınıf	33	31.4
8.sınıf	37	35.2
Toplam	105	100

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada gerekli olan verileri toplamak amacı ile iki araç kullanılmıştır.

1- Reddetme Becerileri Envanteri

2- Kişisel Bilgi Formu

1. Reddetme Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi

Reddetme becerileri ile ilgili ülkemiz literatürü incelendiğinde, reddetme becerilerini doğrudan ölçen bağımsız bir ölçme aracına rastlanmamıştır. Bu nedenle, ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışan kişilerin ve araştırmacıların kullanabilecekleri, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine yönelik bir reddetme becerileri envanterinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu amaçla yapılan işlemler aşağıda verilmiştir.

Reardon (1997), ergenlerin sigara içmeye yönelik olan baskıyı reddederken kullandığı reddetme stratejilerini değerlendirmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Reardon (1997), yaptığı bu araştırma ile reddetme stratejilerinin tercih edilmesinde; ilişki türünün (arkadaş-tanındık), varolan insan sayısının (iki kişi-grup) ve baskının artan şiddetinin (baskının birinci ve ikinci kez kullanımı) etkisini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda araştırmaya katılan öğrencilere sigara içmeleri için baskıyı içeren; ilişkilerde (arkadaş-tanışıklık), varolan insan sayısında (iki kişi-grup) ve baskının derecesinde (baskının birinci ve ikinci kez kullanımı) çeşitlilik gösteren sekiz tane açık uçlu soru yöneltilmiş ve öğrencilerden bu sorulara nasıl cevap vereceklerini belirtmeleri istenmiştir.

Öğrencilerin verdiği cevaplardan akla uygun olanlar seçilmiştir. (Akla uygun cevaplar, reddetme için bazı açıklamaları içerenlerdir.) Seçilen cevaplar uzman kişilere verilmiş ve kendilerinden aşağıda verilen ölçütlere göre bu cevapları kodlamaları istenmiştir.

- Yüksek derecede kabul etme
- Orta derecede kabul etme
- Ne kabul etme ne reddetme
- Orta derecede reddetme
- Yüksek derecede reddetme

Bu araştırmanın sonuçları göstermiştir ki, öğrenciler baskı karşısında sadece “hayır” dememişlerdir. Onların stratejileri yukarıda belirtilen durumlara göre çeşitlilik göstermektedir.

Reddetme Becerileri Envanterinin (RBE) geliştirilmesinde ilk olarak Reardon’un araştırmasında kullandığı yaklaşım temel alınmıştır. Bu bağlamda Reardon’ un öğrencilerin reddetme stratejilerini belirlemek amacıyla onlara yönelttiği, sigara için baskıyı içeren sekiz açık uçlu soru ve kodlama için belirlediği kategoriler PDR alanında uzman üç kişi tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Daha sonra bu açık uçlu sorular Çizmeci İlköğretim Okulu’ na kayıtlı 6, 7 ve 8. sınıfa devam eden 60 öğrenciye yöneltilmiş ve söz konusu durumlarda nasıl tepki vereceklerini yazmaları istenmiştir.

Öğrencilerin verdikleri cevaplar Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında uzman 20 kişiye verilmiş ve yukarıda belirtilen 5 kategoriyi dikkate alarak öğrencilerin verdikleri tepkileri kodlamaları istenmiştir. Uzman kişiler tarafından yapılan değerlendirme sonucunda öğrencilerin verdikleri tepkilerin 4 ve 5. kategorilerde yoğunlaştığı ve tepkilerin homojen olduğu görülmüştür. Ayrıca sigara içme davranışının tek başına öğrencilerin reddetme becerilerini ölçmeye yeterli olmadığı kanısına varılmıştır.

Bu sonuç üzerine öğrencilerin reddetme becerilerini değerlendirmek amacıyla birden fazla davranışı içeren bir aracın geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda; Çizmeci İlköğretim Okulu 6, 7 ve 8. sınıflarında okuyan kız ve erkek 240 öğrenciye “ hangi alanlarda akran baskısına maruz kaldıklarına “ ilişkin açık uçlu bir soru sorulmuş ve öğrencilerden alınan cevaplar listelenmiştir. Listeleme sırasında benzer ve birbirine yakın ifadeler birleştirilmiştir. Sonuçta öğrencilerin akran baskısına maruz kaldığı 14 alan belirlenmiştir. Bu 14 konuya ilişkin maddeler yazılmış ve her madde için kabulden reddetmeye doğru bir sıra izleyen 5 seçenek oluşturulmuştur.

Reddetme Becerileri Envanteri maddeleri, bireylerin akran baskısı durumunda verdikleri tepkilerin türünü belirlemeye yönelik 5’li Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin her bir maddesi kabulden reddetmeye doğru bir sıra izleyen beş tepki türü ile derecelendirilmiştir. Bu dereceleme :

- 1 = yüksek derecede kabul etme
- 2 = orta derecede kabul etme
- 3 = ne kabul etme ne reddetme
- 4 = orta derecede reddetme
- 5 = yüksek derecede reddetme

şeklindedir.

Örnek : Arkadaşınız\ arkadaşlarınız sizden sigara içmenizi istiyor. Ona\ onlara ne söylersiniz?

Tamam, içerim

Belki biraz sonra içerim.

Sigara sağlığa zararlıdır, sen de içme istersen.

Bana baskı yapma!

Kesinlikle sigara içmeyeceğim.

Bireylerden, her bir maddedeki baskı durumuyla karşılaştıklarında söz konusu tepkilerden hangisini göstereceklerini belirtmeleri istenmiştir. Uygulama araştırmacı tarafından, 10'ar kişilik gruplar halinde yapılmış, öğrencilere maddelerdeki anlaşılmayan noktalarla ilgili soru sorabilecekleri bildirilmiş ve bu tür talepleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır. Maddelerin her birinin öğrenciler tarafından aynı şekilde algılanmasına dikkat edilmiştir.

Reddetme Becerileri Envanterinin Güvenirlik Çalışmaları

Envanterin güvenirliliği, biri testin tekrarı, diğeri iç tutarlılık olmak üzere iki yolla hesaplanmıştır.

Test-Tekrar Test : Herhangi bir şeyin aynı (benzer) koşullar altında ve belli bir zaman aralığı ile ölçümleri sonucu elde edilen veri grupları arasındaki ilişkidir. Yani önceki ve sonraki ölçmeler arasındaki korelasyon katsayısıdır.

Envanterin 50 öğrenciye üç hafta ara ile iki kez uygulanması sonucu elde edilen korelasyon katsayısı .81'dir.

İç Tutarlık : İç tutarlığın dayandığı temel görüş, her ölçme aracının, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere birbirinden deneysel olarak bağımsız ünitelerden (örneğin test maddelerinden, anket sorularından) oluştuğu ve bunların, bütün içinde, bilinen ve birbirlerine eşit ağırlıklara sahip olduğu varsayımdır (Karasar,1999).

Envanterin güvenirliliğini saptamak amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise .7243 'tür.

Reddetme Becerileri Envanterinin Geçerlik Çalışmaları

Envanter maddelerinin yapı geçerliliğini anlamak amacı ile faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda en düşük faktör yükünün 0.588 en yüksek faktör yükünün ise 0.770 olduğu görülmektedir. Bu değerler uygun bulunduğu için madde çıkartma ve düzeltme yoluna gidilmemiştir. Faktör analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2
Faktör Analizi

Sorular	Faktör Yüğü
1	.752
2	.770
3	.625
4	.681
5	.710
6	.743
7	.670
8	.760
9	.642
10	.648
11	.700
12	.663
13	.588
14	.672

Uzman görüşünden yararlanılarak, envanter maddelerinin envanterin amacına uygun olup olmadığı ve yapılan derecelemenin kabulden reddetmeye doğru bir sıra izleyip izlemediğı incelenmiş ve kapsam geçerliğı sağlanmaya çalışılmıştır.

Benzer ölçekler geçerliğı için “ Boyun Eğici Davranışlar Ölçeğı” (BEDÖ) uygulanmıştır. BEDÖ’nün Türkiye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Şahin (1992) tarafından yapılmıştır. BEDÖ 90 kişilik bir öğrenci grubuna “Reddetme Becerileri” envanteri ile birlikte uygulanmış ve iki ölçme aracı arasındaki

korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen puanlara göre reddetme becerileri ölçeği ile BEDÖ'nin toplam puanları arasındaki korelasyon .18 olarak bulunmuştur. Bu değer $P \leq 0.05$ düzeyinde anlamlıdır.

Envanterin Puanlanması

Reddetme becerileri envanteri, 14 maddeden oluşmuştur. Envanterden alınabilecek en yüksek puan, 70, en düşük puan ise 14'tür. Puanın yüksek olması, bireyin yüksek derecede reddetme becerisine sahip olduğu, puanın düşük olması ise bireyin bu beceri bakımından zayıf olduğu biçiminde değerlendirilmektedir.

2. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı durumları, ailelerinin gelir durumları ve ana-baba tutumlarına yönelik kişisel bilgileri toplamak amacı ile hazırlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Ankara il merkezinde bulunan Çizmeci İlköğretim Okulu'nda öğrenim görmekte olan 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden örnekleme dahil olanlara RBE, BEDÖ ve kişisel bilgi formu uygulanmıştır.

Ölçme araçları ve kişisel bilgi formu 10'ar kişilik gruplara araştırmacının kendisi tarafından uygulanmıştır. Uygulama yaklaşık 45 dk. sürmüştür. Cevaplamaya başlamadan önce gerekli görülen açıklamalar yapılmıştır. Öğrencilerin ölçekleri istekli olarak yanıtladıkları gözlenmiştir.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Analizlerin ilk aşamasında her bir öğrencinin bağımsız değişkenlerle ilgili olarak kişisel bilgi formunda yer alan verileri ile araştırmanın bağımlı değişkeni olan reddetme becerilerini ölçmeye yarayan RBE'den aldıkları puanlar ayrı ayrı sınıflandırılarak bilgisayara yüklenmiştir.

Envanterden elde edilen puanların aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve diğer bütün istatistiksel analizleri bilgisayarda "Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programları (SPSS) " kullanılarak yapılmıştır.

RBE' den elde edilen puanlara göre öğrencilerin kişisel nitelikleri arasında bir farklılık bulunup bulunmadığı ikili gruplarda bağımsız gruplar için "t- testi"; ikiden fazla gruplarda "F testi (Tek Yönlü Varyans Analizi) " kullanılarak analiz edilmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunda çıkan "F" değerinin anlamlı olması durumunda bu farkın hangi grupların ortalamaları arasında olduğunu belirlemek için "Scheffe Testi" uygulanmıştır. Gruplar arasındaki farkın anlamlılık kontrolü için hata payı 0.05 olarak alınmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın alt problemlerini yanıtlamaya ilişkin istatistiksel işlemlere ve bu işlemler sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir.

İlk önce ele alınan her bir değişken ile ilgili grubu oluşturan öğrenci sayısı (n), grubun reddetme becerileri ölçeğinden aldığı puanların aritmetik ortalaması ($\bar{X}$) ve standart sapmasını (s) gösteren bir tablo verilmiştir. Daha sonra ortalamalar arası farka dayanarak gruplar arası farkın önemli olup olmadığını test etmek için uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçlarıyla ilgili tablolar verilmiştir. Tek yönlü varyans analizinin yapıldığı değişkenlerle ilgili olarak grupların ortalamaları arasında anlamlı farkın görülmesi durumunda, bu farkın hangi grupların ortalamaları arasında olduğunu gösteren Scheffe Testi sonuçları verilmiştir.

Örneklem Grubuna Giren Öğrencilerin Reddetme Becerileri Envanteri Maddelerine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılımlar

Tablo 3
Öğrencilerin RBE'nin Birinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

İstatistikler	f	%
1. Madde		
1	4	3.8
2	13	12.4
3	36	34.3
4	45	42.9
5	7	6.7
Toplam	105	100

Tablo 3 incelendiğinde, örneklem grubuna giren 105 öğrencinin okuldan kaçma konusunda baskıyı içeren 1. maddeye öğrencilerin yüzde 3.8 ‘inin yüksek derecede kabul etme, 12.4 ‘ünün orta derecede kabul etme, yüzde 34. 3 ‘ünün ne kabul etme ne reddetme, yüzde 42. 9 ‘unun orta derecede reddetme, yüzde 6.7 ‘sinin ise yüksek derecede reddetme düzeyinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 4
Öğrencilerin RBE’nin İkinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

2. Madde	İstatistikler	f	%
		21	20
2		3	2.9
3		25	23.8
4		39	37.1
5		17	16.2
Toplam		105	100

Tablo 4 incelendiğinde, örneklem grubuna giren 105 öğrencinin, kopya çekme konusunda baskıyı içeren 2. maddeye öğrencilerin yüzde 20’sinin yüksek derecede kabul etme, yüzde 2.9 ‘unun orta derecede kabul etme, yüzde 23.8 ‘inin ne kabul etme ne reddetme, yüzde 37.1 ‘inin orta derecede reddetme, yüzde 16.2 ‘sinin ise yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 5
Öğrencilerin RBE’nin Üçüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

3. Madde	İstatistikler	f	%
1		5	4.8
2		4	3.8
3		41	39
4		19	18.1
5		36	34.3
Toplam		105	100

Tablo 5 öğrencilerin ailenin izin vermediği bir yere gitme konusunda baskı içeren maddeye öğrencilerin verdikleri cevaplara ilişkin dağılımı göstermektedir. Buna göre öğrencilerin yüzde 4.8 'i yüksek derecede kabul etme, yüzde 3.8'i orta derecede kabul etme, yüzde 39'u ne kabul etme ne reddetme, yüzde 18.1 'i orta derecede reddetme ve yüzde 34.3' ünün de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 6
Öğrencilerin RBE'nin Dördüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

4.Madde	İstatistikler	f	%
1		2	1.9
2		5	4.8
3		3	2.9
4		57	54.3
5		38	36.2
Toplam		105	100

Tablo 6' ya bakıldığında, örneklem grubuna giren öğrencilerin içki içme konusunda baskıyı içeren 4. Maddeye öğrencilerin yüzde 1.9 'unun yüksek derecede kabul etme, yüzde 4.8'inin orta derecede kabul etme, yüzde 2.9'unun ne kabul etme ne reddetme, yüzde 54.3'ünün orta derecede reddetme ve yüzde 36.2'sinin de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 7
Öğrencilerin RBE'nin Beşinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

5.Madde	İstatistikler	f	%
1		10	9.5
2		13	12.4
3		27	25.7
4		24	22.9
5		31	29.5
Toplam		105	100

Tablo 7 incelendiğinde, örneklem grubuna giren 105 öğrencinin ders kaynatma konusunda baskı içeren 5. Maddeye öğrencilerin yüzde 9.5'inin yüksek derecede kabul etme, yüzde 12.4'ünün orta derecede kabul etme, yüzde 25.7'sinin ne kabul etme ne reddetme, yüzde 22.9'unun orta derecede reddetme, yüzde 29.5'inin de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 8
Öğrencilerin RBE'nin Altıncı Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

6. Madde	İstatistikler	f	%
1		4	3.8
2		3	2.9
3		17	16.2
4		20	19
5		61	58.1
Toplam		105	100

Tablo 8 cinsel yakınlık kurma konusunda baskıyı içeren 6. maddeye öğrencilerin verdikleri tepkilere ilişkin dağılımları göstermektedir. Tablo incelendiğinde örneklem grubuna giren öğrencilerin yüzde 3.8'inin yüksek derecede kabul etme, yüzde 2.9'unun orta derecede kabul etme, yüzde 16.2'sinin ne kabul etme ne reddetme, yüzde 19'unun orta derecede reddetme ve yüzde 58.1'inin yüksek derecede reddetme şeklinde tepki gösterdiği görülmektedir.

Tablo 9
Öğrencilerin RBE'nin Yedinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

7. Madde	İstatistikler	f	%
1		3	2.9
2		5	4.8
3		15	14.3
4		40	38.1
5		42	40
Toplam		105	100

Tablo 9' a bakıldığında harçlığını verme konusunda baskı içeren 7. maddeye öğrencilerin yüzde 2.9'unun yüksek derecede kabul etme, yüzde 4.8'inin orta derecede kabul etme, yüzde 14.3'ünün ne kabul etme ne reddetme, yüzde 38.1'inin orta derecede reddetme, yüzde 40'ının da yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 10
Öğrencilerin RBE'nin Sekizinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

8.Madde	İstatistikler	f	%
1		13	12.4
2		15	14.3
3		16	15.2
4		43	.41
5		18	17.1
Toplam		105	100

Tablo 10 incelendiğinde, kişisel olarak değerli bir eşyasını ödünç verme konusunda baskı içeren 8. maddeye öğrencilerin yüzde 12.4'ünün yüksek derecede kabul etme, yüzde 14.3'ünün orta derecede kabul etme, yüzde 15.2'sinin ne kabul etme ne reddetme, yüzde 41'inin orta derecede reddetme, yüzde 17.1'inin de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 11
Öğrencilerin RBE'nin Dokuzuncu Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

9.Madde	İstatistikler	f	%
1		4	3.8
2		2	1.9
3		43	41
4		28	26.7
5		28	26.7
Toplam		105	100

Tablo 11 sigara içme konusunda baskı içeren 9. maddeye öğrencilerin verdikleri tepkilere ilişkin dağılımları göstermektedir. Tabloya bakıldığında öğrencilerin yüzde 3.8'inin yüksek derecede kabul etme, yüzde 1.9'unun orta derecede kabul etme, yüzde 41'inin ne kabul etme ne reddetme, yüzde 26.7'sinin orta derecede reddetme, yüzde 26.7'sinin de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 12
Öğrencilerin RBE'nin Onuncu Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

10.Madde	İstatistikler	f	%
1		4	3.8
2		6	5.7
3		35	33.3
4		15	14.3
5		45	42.9
Toplam		105	100

Tablo 12'ye bakıldığında okulda yapılması yasak olan bir davranışı yapma konusunda baskı içeren 10 maddeye öğrencilerin yüzde 3.8'inin yüksek derecede kabul etme, yüzde 5.7'sinin orta derecede kabul etme, yüzde 33.3'ünün ne kabul etme ne reddetme, yüzde 14.3'ünün orta derecede reddetme, yüzde 42.9'unun da yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 13
Öğrencilerin RBE'nin Onbirinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

11.Madde	İstatistikler	f	%
1		3	2.9
2		9	8.6
3		39	37.1
4		26	24.8
5		28	26.7
Toplam		105	100

Tablo 13 incelendiğinde sınıfta oturduğu yerden kalkma konusunda baskı içeren 11. maddeye öğrencilerin yüzde 2.9'unun yüksek derecede kabul etme, yüzde 8.6'sının orta derecede kabul etme, yüzde 37.1'inin ne kabul etme ne reddetme, yüzde 24.8'inin orta derecede reddetme, yüzde 26.7'sinin de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo14
Öğrencilerin RBE'nin Onikinci Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

12.Madde	İstatistikler	f	%
1		15	14.3
2		17	16.2
3		31	29.5
4		29	27.6
5		13	12.4
Toplam		105	100

Tablo 14' e bakıldığında ders çalışması gereken bir durumda oyun oynama konusunda baskı içeren 12. maddeye öğrencilerin yüzde 14.3'ünün yüksek derecede kabul etme, yüzde 16.2'sinin orta derecede kabul etme, yüzde 29.5'inin ne kabul etme ne reddetme, yüzde 27.6'sının orta derecede reddetme, yüzde 12.4'ünün de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 15
Öğrencilerin RBE'nin Onüçüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

13.Madde	İstatistikler	f	%
1		1	1
2		0	0
3		2	1.9
4		45	42.9
5		57	54.3
Toplam		105	100

Tablo 15 hırsızlık yapma konusunda baskı içeren 13. maddeye öğrencilerin verdikleri cevapların dağılımını göstermektedir. Tablo incelendiğinde öğrencilerin yüzde 1'inin yüksek derecede kabul etme, yüzde 0'ının orta derecede kabul etme, yüzde 1.9'unun ne kabul etme ne reddetme, yüzde 42.9'unun orta derecede reddetme, yüzde 54.3'ünün de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

Tablo 16
Öğrencilerin RBE'nin Ondördüncü Maddesine Verdikleri Yanıtlara İlişkin
Frekans ve Yüzdeleri

İstatistikler	f	%
14.Madde		
1	11	10.5
2	1	1
3	3	2.9
4	26	24.8
5	64	61
Toplam	105	100

Tablo 16'ya bakıldığında internette porno sitelere girme konusunda baskı içeren 14. maddeye öğrencilerin yüzde 10.5'inin yüksek derecede kabul etme, yüzde 1'inin orta derecede kabul etme, yüzde 2.9'unun ne kabul etme ne reddetme, yüzde 24.8'inin'inin orta derecede reddetme, yüzde 61'inin de yüksek derecede reddetme şeklinde tepki verdiği görülmektedir.

1- Cinsiyetlerine Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın birinci alt problemi; “öğrencilerin akran baskısına karşı verdikleri tepkilerin cinsiyete göre değişip değişmediği” idi.

Araştırma envanterini yanıtlayan öğrencilerin elde ettikleri puanların cinsiyete göre değişip değişmediğini incelemek üzere, kız ve erkek öğrencilerin sayısal dağılımları ile RBE’ den elde ettikleri puanların ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t- testi sonucu Tablo 17’ de verilmiştir.

Tablo 17
Kız ve Erkek Öğrencilerin Sayısal Dağılımları, RBE’ den Elde Ettikleri Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t- testi Sonucu

İstatistikler					
Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	P≤0.05
Kız	56	3.86	0.3528	2.18	0.032*
Erkek	49	3.65	0.6311		

Tablo 17’de de görüldüğü gibi, öğrencilerin cinsiyetleri ile RBE’ den aldıkları puanlara ilişkin hesaplanan aritmetik ortalama değerleri kız öğrencilerde $\bar{X} = 3.86$, erkek öğrencilerde ise $\bar{X} = 3.65$ ‘dir. Bu ortalama değerleri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan t testi sonucuna göre $P \leq 0.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Bu duruma göre kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre daha çok akran baskısını reddederken, erkek öğrencilerin akran baskısı altında kaldıkları ileri sürülebilir.

2- Sınıf Düzeylerine Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın ikinci alt problemi, “öğrencilerin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkilerin sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği” idi.

Araştırma envanterini yanıtlayan öğrencilerin elde ettikleri puanların sınıf seviyesine göre değişip değişmediğini incelemek üzere 6,7 ve 8. sınıf öğrencilerinin sayısal dağılımları, RBE’den elde ettikleri puanların ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 18’ de verilmiştir.

Tablo 18
6.7 ve 8 Sınıf Öğrencilerinin RBE’ den Elde Ettikleri Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İstatistikler	n	$\bar{X}$	SS
Sınıf Düzeyi			
6	35	3.96	0.2434
7	33	3.78	0.4960
8	37	3.56	0.6308
Toplam	105	3.76	0.5110

Tablo 18’ de görüldüğü gibi, öğrencilerin sınıf düzeylerine göre RBE puanlarının ortalamaları birbirinden farklı görünmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için yapılan varyans analizi sonucu ve anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe Testi sonucu Tablo 19’ da verilmiştir.

Tablo 19
6.7 ve 8 Sınıf Öğrencilerinin RBE’ den Elde Ettikleri Puanların Varyans Analizi ve Scheffe Testi Değerleri

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P≤0.05	Scheffe Testi
Gruplar arası	2.948	2	1.474	6.210	0.003*	6-8*
Grup içi	24.210	102	0.237			
Toplam	27.158	104				

Sınıflar arasındaki farklılık için hesaplanan varyans analizi sonucuna göre $F = 6.210$ 'dur. $P < 0.05$ düzeyinde sınıf seviyesine göre anlamlı bir farklılık vardır. Anlamlılığın hangi sınıflar arasında olduğunu saptamak amacıyla yapılan Scheffe testi sonucuna göre 6 ve 8. sınıflar arasındaki farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir. Bu duruma göre 6. sınıf öğrencileri akran baskısını reddederken, 8. sınıf öğrencilerinin daha çok akran baskısına uyma davranışı gösterdikleri görülmektedir.

3- Algılanan Akademik Başarı Durumuna Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın üçüncü alt problemi, “öğrencilerin akran baskısına karşı kullandığı tepkilerin algılanan akademik başarı durumuna göre değişip değişmediği” idi.

Araştırma envanterini yanıtlayan öğrencilerin elde ettikleri puanların algılanan başarı durumuna göre değişip değişmediğini incelemek üzere örneklemi oluşturan öğrencilerin algılanan başarı durumuna göre sayısal dağılımları, RBE’ den elde ettikleri puanların ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 20’ de verilmiştir.

Tablo 20
Başarı Durumlarına Göre Öğrencilerin Sayısal Dağılımları, RBE’ den Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İstatistikler	n	$\bar{X}$	SS
Başarı Durumu			
İyi	40	3.8143	0.5374
Orta	51	3.7703	0.5064
Zayıf	14	3.6327	0.4585
Toplam	105	3.7687	0.5110

Tablo 20’ de görüldüğü gibi, öğrencilerin algılanan başarı durumlarına göre RBE’ den aldıkları puanların ortalamaları birbirinden farklı görünmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için yapılan varyans analizi sonucu Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21
Öğrencilerin Algıladıkları Başarı Durumları ve RBE Puanlarına İlişkin
Varyans Analizi Sonucu

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	$P \leq 0.05$
Gruplararası	0.342	2	0.171	0.651	0.524
Grupiçi	26.816	102	0.263		
Toplam	27.158	104			

Yapılan varyans analizi sonucunda elde edilen F değeri, öğrencilerin algılanan akademik başarı durumlarına göre RBE puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymaktadır.

4- Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre İlköğretim İkinci Kademe **Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın dördüncü alt problemi, “öğrencilerin akran baskısına karşı kullandıkları tepkilerin ailenin gelir durumuna göre değişip değişmediği” idi.

Araştırma envanterini yanıtlayan öğrencilerin elde ettikleri puanların ailenin gelir durumuna göre değişip değişmediğini incelemek üzere, öğrencilerin ailelerinin gelir durumlarına göre sayısal dağılımları, RBE’ den elde ettikleri puanların ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22
Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre Sayısal Dağılımları ile RBE Puanlarının Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

İstatistikler	n	$\bar{X}$	SS
Gelir Düzeyi			
Düşük	21	3.8095	0.5337
Orta	48	3.7202	0.5022
Yüksek	36	3.8095	0.5182
Toplam	105	3.7687	0.5110

Tablo 22’ de görüldüğü gibi, ailelerinin gelir durumuna göre öğrencilerin RBE puanlarının ortalamaları incelendiğinde ortalamaların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığını test etmek için uygulanan varyans analizi sonucu Tablo 23’ de verilmiştir.

Tablo 23
Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin RBE Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	$P \leq 0.05$
Gruplararası	0.208	2	0.104	0.393	0.676
Gruplariçi	26.951	102	0.264		
Toplam	27.158	104			

Yapılan varyans analizi sonucunda elde edilen F değeri, ailelerinin gelir durumlarına göre öğrencilerin RBE puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olmadığını ortaya koymuştur.

5- Algılanan Ana-Baba Tutumlarına Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Reddetme Becerilerine İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın beşinci alt problemi, “öğrencilerin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkilerin algılanan ana-baba tutumuna göre değişip değişmediği” idi.

Araştırma envanterini yanıtlayan öğrencilerin elde ettikleri puanların algılanan ana-baba tutumuna göre değişip değişmediğini incelemek üzere, Öğrencilerin ana- baba tutumlarına göre sayısal dağılımları ile RBE’ den elde ettikleri puanların ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 24’ de verilmiştir.

Tablo 24
Öğrencilerin Ana- Babalarının Tutumlarına Göre Sayısal Dağılımları ile RBE’ Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İstatistikler	n	$\bar{X}$	SS
Anne-Baba Tutumu			
Demokratik	37	3.7452	0.5656
Otoriter	25	3.6400	0.5307
Koruyucu	43	3.8638	0.4381
Toplam	105	3.7687	0.5110

Tablo 24’ te de görüldüğü gibi, ana-baba tutumlarına göre öğrencilerin RBE puanlarının ortalamaları farklı görünmektedir. Ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığını test etmek için yapılan varyans analizi sonucu Tablo 25’ te verilmiştir.

Tablo 25
Ana- Baba Tutumlarına Göre Öğrencilerin RBE Puanlarına İlişkin
Varyans Analizi Sonucu

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P≤0.05
Gruplararası	0.823	2	0.412	1.595	0.208
Gruplariçi	26.335	102	0.258		
Toplam	27.158	104			

Yapılan varyans analizi sonucunda elde edilen F değeri, ana- baba tutumuna göre öğrencilerin RBE puanlarının ortalamaları arasında anlamlı fark olmadığını göstermektedir.

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkilerin, sınıf düzeyi, cinsiyet, akademik başarı durumu, ailenin gelir durumu, ana- baba tutumlarına göre incelenmesine ilişkin bulguların tartışma ve yorumuna yer verilmiştir. Bulguların yorumu ve tartışılması bulgular bölümündeki sıraya uygun olarak yapılmıştır.

1. Öğrencilerin Cinsiyetleri İle Akran Baskısı Karşısında Verdikleri Tepkiler Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırmada ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkilerin cinsiyete göre değişip değişmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde kız öğrencilerin reddetme becerileri puanlarının ortalamasının erkek öğrencilerin ortalamasından daha yüksek olduğu ve bu iki ortalama arasındaki farkın da anlamlı olduğu görülmektedir. (Bkz.Tablo 17)

Arkadaşlıklarda cinsiyet üzerine yaptığı araştırmada Reisman (1991), kızların erkeklere nazaran birbirlerine daha rahat açıldıklarını ve hemcinsleri ile daha yakın ilişkiler kurduklarını saptamıştır.

Cinsiyete özgü roller nedeniyle genel olarak erkekler duygularını rahat ifade edemezler. Bu nedenle erkeklerin kızlara göre daha yüksek düzeyde akran baskısına uyma davranışı gösterdikleri söylenebilir.

Kılıçcı (1999) ' ya göre ülkemizde ergenlik çağı kızlar için 12- 18, erkekler için ise 15-20 yaşlar arası dönemi kapsamaktadır. Görüldüğü üzere kızlar ergenlik dönemine 2-3 yıl önce girmektedir. Bu da ergenlik döneminin genel özellikleri arasında bulunan hem karşı cinsle hem de kendi cinsleriyle arkadaşlık değerlerinin ön plana geçmesi olgusunun kızlarda daha erken gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu araştırmanın örneklemini oluşturan ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin 12-15 yaş grubunu kapsadığı dikkate alınırsa kız öğrencilerin reddetme becerilerinin erkek öğrencilerin reddetme becerilerinden daha yüksek oluşu, kızlardaki psiko sosyal gelişimin erkenliğine bağlanabilir.

2. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi ile Akran Baskısı Karşısında Kullandıkları Tepkilerin Farklılığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkilerin sınıf düzeyine göre değişip değişmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Tablo 19 incelendiğinde, 6. ve 8. sınıf öğrencileri arasında reddetme becerileri açısından önemli bir fark olduğu görülmektedir. 6.sınıf öğrencileri akran baskısını reddederken 8. sınıf öğrencileri daha çok akran baskısına uyma davranışı göstermektedir.

Younnis (1992)' ye göre akran baskısının etkisi yaş ile eğrisel bir biçimde ilgilidir. Baskı ergenliğin başında oldukça zayıftır, orta ergenlikte en üst düzeye ulaşır ve son ergenlikte (17' den 22 yaşa kadar) azalır.

Wynn ve ark. (1997), alkolün yanlış kullanımı ve bireyin reddetme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda alkolün yanlış kullanımı ve reddetme becerileri arasındaki ilişki bulgularının 7 ve 8. sınıflarda tepe noktasında olduğu görülmüştür.

Akran baskısı karşısında kullanılan tepkiler arasındaki farkın 6 ve 8. sınıf öğrencileri arasında anlamlı düzeyde olması 6. sınıf öğrencilerinin akran baskısı etkisinin düşük düzeyde olduğu ilk ergenlik döneminde oluşu, 8. sınıf öğrencilerinin ise akran baskısının etkisinin tepe noktasında olduğu orta ergenlik döneminde olması ile açıklanabilir.

3. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumu İle Akran Baskısı Karşısında Kullandıkları Tepkilerin Farklılığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırmada ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkilerin akademik başarı durumuna göre değişip değişmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Tablo 21 incelendiğinde, öğrencilerin akademik başarı durumunun onların akran baskısına maruz kaldıklarında verdikleri tepkileri etkilemediği görülmektedir.

Bireyin ailesi, akranları ve diğer kişiler tarafından değerlendirilmesinde akademik başarı önemli bir faktördür. Akademik başarı düzeyi yüksek olan bireylerin çevreleri tarafından daha çok kabul görmeleri ve onaylanmaları kaçınılmazdır. Akademik başarı düzeyi düşük olan öğrenciler ise onaylanma olasılıkları daha azdır. Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler daha olumlu değerlendirilirken, akademik yönden zayıf öğrenciler olumsuz değerlendirilmektedir.

Bu durumda akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin özgüvenlerinin, akademik başarı düzeyi zayıf olanlara göre daha yüksek olacağı söylenebilir.

Onur (1985), düşük özgüvenin bireylerde çekingen ve saldırgan kişilik özelliklerini, yüksek özgüvenin ise atılgan kişilik özelliğini oluşturabileceğini açıklamıştır.

Dökmen (1991), atılganlığı, bireyin duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmesi, gerektiğinde hakkını araması, kısaca “iradesini ortaya koyabilmesi” olarak tanımlamıştır.

Buna göre atılgan bireylerin reddetme becerilerini etkili bir biçimde kullanabilmesi beklenmektedir.

Akademik başarı düzeyi ile akran baskısı karşısında gösterilen tepkiler arasında anlamlı bir farkın görülmemesi beklenmedik bir sonuçtur. Bu durumda ergenlik döneminde yoğunlaşan ait olma ve kabul görme ihtiyacının bireyin tamamen akran grubunun kontrolüne girmesine yol açabileceği söylenebilir.

4- Ailelerinin Gelir Durumuna Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Akran Baskısı Karşısında Kullandıkları Tepkilerin Farklılığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırmada ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkilerin ailelerinin gelir durumuna göre değişip değişmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Tablo 23 incelendiğinde, öğrencilerin ailelerinin gelir durumu ile akran baskısı karşısında kullandıkları tepkiler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin genelinin gelir durumunu orta düzeyde göstermesi ile açıklanabilir.

5- Algılanan Ana-Baba Tutumlarına Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Akran Baskısı Karşısında Kullandıkları Tepkiler Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkilerin algılanan ana-baba tutumuna göre anlamlı bir fark gösterip göstermeyeceği sorusuna yanıt aranmıştır. Tablo 25 incelendiğinde, algılanan ana-baba tutumu ile öğrencilerin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkiler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Aile, çocuğun sosyalleştiği, tutum, davranış ve değerler kazandığı ilk kurumdur. Ana-baba tutumunun , çocuğun kişilik gelişimi üzerinde oldukça önemli bir rol oynadığı bilinen bir konudur.

Ana-babaların aile içi ilişkilerde çocuklarına karşı demokratik tutumu benimsemeleri, çocuklarının kendine güvenen, akademik yönden başarılı ve benlik saygısı yüksek bireyler olmasını sağlamaktadır. Otoriter tutumu benimseyen ana-babaların çocukları ise kendine güven sorunu yaşamakta ve daha düşük benlik saygısına sahip olmaktadır (Bilal, 1984).

Yavuzer (1991), ana-babanın aşırı koruyucu davranışlarının, çocukta bağımlı ve güvensiz bir kişilik geliştirmesine yolaçacağını belirtmektedir.

Örgün (2000), ana- baba tutumları ile 8. sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ile atılganlıkları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasının sonucunda, çocuklarına karşı demokratik tutum sergileyen ana-babaların çocuklarının benlik saygısının ve atılganlık düzeyinin diğerlerine göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Yücedağ (1994), 14- 16 yaş ergenlerinin uyum düzeylerinin ve ana- baba tutumlarını algılamalarının incelenmesi amacıyla yaptığı araştırmanın sonucunda, deneğin yaşı ve cinsiyetinin ana- baba tutumunu algılamadaki etkisinin anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırma bulguları dikkate alındığında, ana- baba tutumları ile öğrencilerin akran baskısı karşısında kullandıkları tepkiler arasında anlamlı bir farkın ortaya çıkmaması beklenmedik bir sonuçtur. Bu durum, Yücedağ (1994), 'ın yaptığı çalışmanın sonucunda ortaya koyduğu, algılanan ana- baba tutumu ile ana-babaların gerçekte sergiledikleri tutum arasında fark olmasıyla açıklanabilir. Çocuk ana- baba tutumlarının tanımları ile kendi ana- babasının davranışlarını karşılaştırırken kavramları karıştırmış olabilir.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu değerlendirme sonucunda eğitim ortamındaki uygulamalara, rehber öğretmenlere (psikolojik danışman) ve araştırmacılara yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçları şöyle sıralamak mümkündür :

- 1- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin cinsiyetleri ve akran baskısına tepki verme biçimleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre kız öğrenciler akran Baskısını reddederken erkek öğrenciler daha çok akran baskısına uyma davranışı göstermektedirler.
- 2- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sınıf düzeyi ile akran baskısına tepki verme biçimleri arasında 6 ve 8. sınıflar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. 6. sınıf öğrencileri akran Baskısını reddederken, 8. sınıf öğrencileri daha çok akran baskısına uyma davranışı göstermektedir.
- 3- Algılanan akademik başarı durumuna göre öğrencilerin akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkilerin değişmediği görülmüştür.
- 4- Ailenin gelir durumuna göre öğrencilerin akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkilerin değişmediği görülmüştür.

- 5- Ana- baba tutumlarına göre öğrencilerin akran baskısı karşısında gösterdikleri tepkilerin değişmediği görülmüştür.

Bu araştırmanın bulgularına dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir :

- 1- Bu araştırmadan elde edilen bulgular ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine yönelik geliştirilecek reddetme becerileri eğitimi programlarına temel olabilir.
- 2- Okul rehberlik servislerinin, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmasının aynı zamanda onların reddetme becerilerini daha etkin kullanmalarını sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda okul rehberlik servisleri öğrencilere yardımcı olabilirler.
- 3- Yüksek düzeyde reddetme becerisine sahip öğrencilerin kişilik özellikleri ile ilgili betimsel çalışmalar yapılabilir.
- 4- Bu araştırmadaki evren ve örneklem daha kapsamlı olarak ele alınabilir, bağımsız değişkenlerin sayısı artırılabilir.

KAYNAKÇA

AYDIN, Ayhan. (1999). **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**. İstanbul : Anı Yayınevi.

BALTAŞ, Acar ve Z. Baltaş. (1990). **Stres ve Mücadele Yöntemi**. İstanbul : Remzi Kitapevi.

BANDURA, Albert. (1997). **Self-Efficiency : The Exercise of Control**. Newyork : Freeman.

BELL J. Debra ve Sharon FOSTER. (1989). *Effects of Sociometric Testing on Childre's Behavior in School*. **Developmental Psychology**. **25** (2), 306- 311.

BİLAL, Gülden (1984). Otoriter ve Demokratik Olarak Algılanan Ana- Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeylerine Etkisi. **Ankara: Hacettepe Üniversitesi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

BİLGİÇ, Necati. (2000). Arkadaşlık Becerisi Eğitiminin İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerine Etkisi. **Ankara : Gazi Üniversitesi**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

BIGLAN, Antony, Herbert SEVERSON ve Dennis ARY. (1987). Do Smoking Prevention Programs Really Work? Attrition and the Internal and External Validity of an Evaluation of a Refusal Skills Training Program. **Journal of Behavioral Medicine**, **10** (2), 159-171.

COLEMAN, J.C. (1980). Friendship and Peer Group in Adolescence. In Joseph Adelson (ed). **Handbook of Adolescence Psychology**. Newyork : Wiley.

CÜCELOĞLU, Doğan. (1992). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul : Remzi Kitapevi.

ÇOK, Figen. (1994). Gelişim Psikolojisi : Ergenlik ve Yetişkinlik. **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 27 (2), 935- 937.

DELİKARA,E. İpek. (2000). Ergenlerin Akran İlişkileri ile Suç Kabul Edilen Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Ankara : Ankara Üniversitesi.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

DONOHUE, Brad. (1999). Substance Refusal Skills in a Population of Adolescents Diagnosed With Conduct Disorder and Substance Abuse. **Addictive Behaviors**, 24 (1), 37- 46.

DORNBUSCH, M.S. (1989). *The Sociology of Adolescence*. **Annual Review of Sociology**, 15, 233- 259.

DUKES, R.L., MARTINEZ, R., STEIN, J. A. (1997). *Precursors and Consequences of Membership in youth Gangs*. **Youth and Society**, 29 (2), 139-165.

ELDER, John P. (1993). *Tobacco Refusal Skills and Tobacco Use Among High- Risk Adolescents*. **Journal of Behavioral Medicine**, 16 (6), 628-642.

FURMAN,W., BUHRMASTER, D. (1992). *Age and Sex Differences in Perceptions of Personal Relationship*, **Child Development**.63, 103- 115.

GEÇTAN, Engin. (1996). **Psikanaliz ve Sonrası**. İstanbul : Remzi Kitapevi.

GIORDANO, P.C., CERNKOVICH, S., PUGH, M.D. (1986). *Friendship and Deinquency*. **American Journal of Sociology**, 91 (5), 1171- 1201.

GOLDSTEIN, Arnold. (1989). *Refusal Skills : Learning to be Posetively and Negative*. **Journal of Drug Education**. 19 (3), 271- 283.

GOLSTEIN, Arnold, Kenneth REAGLES ve Lester AMANN. (1990). **Refusal Skills**. Champaign Illionis.

GÖRÜŞ, Yiğit. (1999). Bir Grup Lise Öğrencisinin Atılganlık Düzeyi ile Stresle Başa Çıkma Yolları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GANDER, Mary J.ve Harry W.GARDINER. (1995). **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. (Yayına Hazırlayan : Bekir Onur). Ankara : İmge Kitapevi.

HERMANN, Scot. (1997). *Refusal and Resistance Skills for Children and Adolescents*. **Journal of Counseling Development**, 75 (3), 177- 187.

HOPS, Hyman, Wendy WEISSMAN. (1986). *A Taped Situation Test of Cigarette Refusal Skill Among Adolescents*. **Behavioral Assesment**, 8, 145- 154).

HORTAÇSU, Nuran. (1997). **İnsan İlişkileri**. Ankara : İmge Kitapevi.

JONES- NELSON, Richard (1995).**Danışma Psikolojisi Kuramları**. (Çev.F.Akkoyun). Ankara : TDFO Ltd. Şti.

KARASAR, Niyazi. (1999). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara : Nobel Yayınevi.

KASATURA, İlkay. (1999). **Kişilik ve Özgüven**. İstanbul : Evrim Yayınevi.

KEMPLE, K.M. (1991). *Preschool Children Peer Acceptance and Social Interactions*. **Young Children**, 46 (5), 47-54.

KILIÇÇI, Yedigir. (1998). **6-15 Yaş Öğrencilerinin Gelişimsel Güçleri ve Kişilik Gelişimini Kolaylaştırma**. Y. Kuzgun (Ed.) İlköğretimde Rehberlik. Ankara : Nobel Yayın Dağıtım.

KIM, Sehwan. (1989). An Outcome Evaluation of Refusal Skills Program as a Drug Abuse Prevention Strategy. **Journal of Drug Education**, 19 (4), 363-371.

KÖKNEL, Özcan. (1997). **İnsanı Anlamak**. İstanbul : Altın Kitapevi.

KULAKSIZOĞLU, Adnan. (1998). **Ergenlik Psikolojisi**. İstanbul : Remzi Kitapevi.

ÖRGÜN, Selda. (2000). Anne-Baba Tutumları ile 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Atılganlıkları Arasındaki İlişki. **İstanbul: Marmara Üniversitesi**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

ONUR, Erzen. (1985). Çocuklarda Özgüven ve Önkoşulları. **3. Ulusal Psikoloji Kongresi**, Ankara Psikologlar Derneği Yayınları.

ÖZTÜRK, M. Orhan. (1997). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**. Ankara : Hekimler Yayın Birliği.

REARDON, Kathleen. (1989). *Are We Marketing the Right Message : Can Kids "Just Say No" to Smoking?* **Communication Monographs**. 56 (4), 307-324.

SENEMOĞLU, Nuray. (1998). **Gelişim ve Öğrenme**. Ankara : Özsen Matbaası.

SMITH, Manuel J. (1998). **Hayır Dediğimde Kendimi Suçlu Hissediyorum**. (Çev. Gülden Güvenç). Ankara : Hekimler Yayın Birliği.

ŞAHİN, Nesrin, H. ve Işık SAVAŞIR. (1997). **Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme : Sık Kullanılan Ölçekler**, Ankara : Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

STRASBURGER, Victor C. (1989). Prevention of Adolescent Drug Abuse : Why "Just Say No" Just Won't Work. **The Journal of Pediatrics**, 676- 681.

SWADI, Harith. (1988). *Peer Influence and Adolescent Substance Abuse : A Promising Side*. **British Journal of Addiction**. **83**, (2), 153-157.

TELCH, Michael, Roger J.KATZ ve C.M. ROBISH. (1989). *Brief Report Acquisition of Smoking Refusal Skills in Junior High School Students*. **Addictive Behaviors**, **14**, 201- 204.

TOPUKÇU, Hüseyin. (1982). Atılganlık Eğitiminin İlkokul Çocuklarının Atılganlık Düzeyine Etkisi. **Ankara: Ankara Üniversitesi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TÜRK DİL KURUMU. (1988). **Türkçe Sözlük**. Ankara : TDK.

URBERG, K.A. (1998). *Adolescent Friendship Selection and Termination the Role of Similarity*. **Journal of Personel and Social Relationships**. **44**, 1-15.

WILLS, Thomas Ashby ve Sean D.CLEARY. (1999). *Peer and Adolescent Substance Use Among 6th-9th Graders : Latent Growth Analyses of Influence Versus Selection Mechanisms*. **Health Psychology**, **18** (5), 453-463.

WYNN, Sheri R., John SCHULENBERG ve Deborah KLOSKA. (1997). *The Mediating Influence of Refusal Skills in Preventing Adolescent Alcohol Misuse*. **Journal of School Health**, **67** (9), 390-395.

VOLTAN, Nilüfer. (1980). Grupla Atılganlık Eğitiminin Bireyin Atılganlık Düzeyine Etkisi. **Ankara : Hacettepe Üniversitesi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

YOUNISS, James. (1992). *Friendship in Adolescence*. **Developmental and Behavioral Pediatrics**, **13**, (1), 59- 65.

YÖRÜKOĞLU, Atalay. (1998). **Çocuk Ruh Sağlığı**. İstanbul : Özgür Yayınları.

YÜCEDAĞ, Şebnem. (1994). Ergenlik Dönemi Problemleri ile Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. **İstanbul: Marmara Üniversitesi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YÜKSEL, Galip. (1997). Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi. **Ankara: Gazi Üniversitesi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

EKLER**Ek No :**

- 1- Reddetme Becerileri Envanteri (RBE)
- 2- Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ)
- 3- Kişisel Bilgi Formu

Ek-1

REDDETME BECERİLERİ ENVANTERİ

Bu envanter, sizlerin zaman zaman karşılaşılabileceği durumların bir listesini içermektedir. Sizden istenen, her ifadeyi dikkatlice okumanız ve eğer siz söz konusu durumla karşılaşmış olsaydınız, her maddenin altında verilen beş tepkiden hangisini göstereceğinizi belirtmenizdir.

- 1- Düşünün ki; arkadaşınız\ arkadaş grubunuz birlikte okuldan kaçıp gezmeye gitmek istiyor. Ona\ onlara ne söylediniz?
 - a) Tamam, hemen gidelim.
 - b) Başka kimler gelecek?
 - c) Ailem duyarsa kızar.
 - d) Okuldan kaçmak iyi bir davranış değil, sen de gitme.
 - e) Hayır kesinlikle gitmeyeceğim.
- 2- Sınıftaki arkadaş grubunuz sınavda grup halinde kopya çekmek için anlaştı. Onlara ne söylediniz?
 - a) Anlaştık.
 - b) Benim ne yapmam gerekiyor?
 - c) Yakalanırsak öğretmenin gözünden düşeriz.
 - d) Kopya hazırlamaya ayıracağım zamanı ders çalışmaya ayırırsam başarılı olacağıma inanıyorum.
 - e) Hayır kesinlikle kopya çekmem.

3- Arkadaşınız\ arkadaşlarınız ailenizin gitmenize izin vermediği bir toplantıya sizinle birlikte gitmek için size baskı yapıyor. Ona\ onlara ne söylerdiniz?

- a) Tamam geliyorum.
- b) Eğlenceli olacağından emin misin?
- c) Ailem duyarsa bana olan güvenleri sarsılır.
- d) Kusura bakma çok ödevim var hemen eve gideceğim.
- e) Hayır, kesinlikle gelmeyeceğim.

4- Düşünün ki siz ve arkadaşınız\ arkadaşlarınız bir şişe alkollü içki satın aldınız. Arkadaşınız\ arkadaşlarınız, size “sen zaten içemezsin ki” diyor. Ona onlara ne söylerdiniz?

- a) Bana hemen bir bardak ver.
- b) Bir bardak içmekten bir şey olmaz sanırım.
- c) Aslında bugün biraz midem ağrıyor.
- d) Alkol sağlığa zararlıdır, sen de içme.
- e) Kesinlikle içmeyeceğim.

5- Düşünün ki; arkadaş grubunuz sınıfta dersi kaynatıyor fakat siz onlara katılmıyorsunuz. Tenefüste, size kendilerine katılmazsanız sizi bir daha gruba almayacaklarını söylüyorlar. Onlara ne söylerdiniz?

- a) Tamam, size katılırım zaten ben de dersten sıkıldım.
- b) Bu dersi dinlemek istiyorum ama resim dersinde size katılırım.
- c) Öğretmenin gözünden düşmek istemiyorum.
- d) Sınavda başarılı olabilmek için derslere önem vermemiz gerektiğini düşünüyorum.
- e) Ben derse katılmak istiyorum ve size kesinlikle uymayacağım.

6- Düşünün ki; bir arkadaşınızla birliktesiniz ve arkadaşınız size cinsel anlamda dokunmak istiyor. Ona ne söylediniz?

- a) Sesimi çıkarmaz kabullenirim.
- b) Şimdi gitmem gerekiyor sonra görüşürüz.
- c) Bu yaptığın doğru mu sence?
- d) Seni aileme şikayet edeceğim.
- e) Bana dokunma, seni pişman ederim!

7- Arkadaşınız sizden sürekli olarak harçlığınızı istiyor. Ona ne söylediniz?

- a) Tamam, ne kadar istiyorsan vereyim
- b) Bugün kitap almam gerekiyor, gelecek hafta versem olmaz mı?
- c) Sürekli benden para istiyorsun.
- d) Benden para alıyorsun ve geri vermiyorsun; o yüzden sana para vermeyeceğim.
- e) Hayır, artık senin gibi bir arkadaşı istemiyorum.

8- Arkadaşınız\ arkadaşlarınız sizin için değerli olan bir eşyanızı ödünç istiyor. Ona\ onlara ne söylediniz?

- a) Tabi ki alabilirsin.
- b) Olabilir, ama yarın geri istiyorum.
- c) Bu benim için çok değerli, kaybolmasından korkuyorum.
- d) O bana çok sevdiğim birinden hatıra olduğu için vermeyeceğim.
- e) Hayır onu sana vermek istemiyorum.

9- Arkadaşınız\ arkadaşlarınız sizden sigara içmenizi istiyor. Ona\ onlara ne söylediniz?

- a) Tamam içerim.
- b) Belki biraz sonra içerim.
- c) Sigara sağlığa zararlıdır, sen de içme istersen.
- d) Bana baskı yapma!
- e) Kesinlikle içmeyeceğim.

10-Düşünün ki; arkadaşınız\ arkadaşlarınız okulda yapılması yasak olan bir davranışı (sıralara zarar vermek, duvarları çizmek vs.) sizinle birlikte yapmak istiyor. Ona\ onlara ne söylediniz?

- a) Anlaştık, eğlence başlıyor.
- b) Bugün olmaz başka bir gün size katılırım.
- c) Bu yaptığınız doğru mu?
- d) Bana baskı yapmayın
- e) Kesinlikle size katılmayacağım!

11-Düşünün ki; sınıfta sizi oturduğunuz yerden kaldırmak isteyen arkadaşınız\ arkadaşlarınız var. Ona\ onlara ne söylediniz?

- a) Tamam, hemen kalkıyorum.
- b) Bugün ben burada oturayım yarın başka bir yere otururum.
- c) Ben herkesin kendi yerinde oturması gerektiğini biliyorum.
- d) Kalkmayacağım.
- e) Kesinlikle kalkmayacağım dedim sana!

12-Düşünün ki; sizin ders çalışmanız gerekiyor. Arkadaşınız\ arkadaşlarınız ise birlikte oyun oynamak istiyor. Ona\ onlara ne söylediniz?

- a) Tamam geliyorum, akşam çalışırım.
- b) Olabilir, soruları çözünce gelebilirim.
- c) Ödevimi bitirmeden dışarı çıkarsam ailem kızar.
- d) Çıkmak istemiyorum.
- e) Kesinlikle çıkmayacağım!

13-Düşünün ki; arkadaşınız\ arkadaşlarınız beden eğitimi dersinde soyunma odasına girip, çantalarda bulunan paraları birlikte çalmayı teklif ediyor. Ona\ onlara ne söylediniz?

- a) Tamam, anlaştık.
- b) Kimsenin görmeyeceğinden eminsin öyle değil mi?
- c) Bunu yapmak istediğimden emin değilim.
- d) Hırsızlık yapmak çok kötü bir davranış ben bu işte yokum.
- e) Hayır, kesinlikle ben bu işte yokum!

14-Düşünün ki; arkadaşınızla birlikte bir internet cafedesiniz ve arkadaşınız porno sitelerden birine girmek istiyor. Ona ne söylediniz?

- a) Tamam anlaştık.
- b) Yanımda fazla para yok.
- c) Etrafta tanıdık birilerinin olmadığından emin misin?
- d) Bunun doğru olmadığını düşünüyorum.
- e) Ben asla böyle bir şey yapmayacağım.

BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLAR ÖLÇEĞİ (BEDÖ)

Aşağıda, insanların sosyal ortamlardayken yaptıkları bazı davranışlar ve yaşadıkları bazı duygular verilmiştir. Her cümleyi dikkatlice okuyun ve böyle bir davranışın sizin için ne kadar geçerli olduğunu, sizi ne kadar tanımladığını aşağıdaki ölçeği dikkate alarak, o cümlelerin yanındaki bölmede işaretleyin.

1. Hiç tanımlamıyor
2. Biraz tanımlıyor
3. Oldukça iyi tanımlıyor
4. İyi tanımlıyor
- 5- Çok iyi tanımlıyor

Sizi ne kadar tanımlıyor?	1	2	3	4	5
1- Belirli bir konuda benim hatam olmasa da, hatalı olduğum söyleniyorsa tatsızlık çıkmasın diye sesimi çıkarmam.					
2- Kendim yapmaktan hoşlanmasam da diğer insanlar yapıyor diye bazı davranışları yaparım.					
3- Paramın üstü eksik verilmiş olsa da, sesimi çıkarmadan oradan uzaklaşıyorum.					
4- Başkalarının beni eleştirmesine ve aşağılamasına izin verir, kendimi savunmam.					
5- Sevdiğim kişi benden yakınlık istediğinde o anda içimden gelmese bile yakınlık göstermeye çalışırım.					
6- Konuşmaya çalışırken birisi lafımı ağızımdan alıp konuşmayı sürdürürse, ben susarım.					
7- Küçük hatalarım yüzünden sürekli özür dilerim.					
8- Annem/babam hakkımda hoş olmayan şeyler söylerken, ben sessizce dinlerim.					
9- Arkadaşlarıma kızdığım zaman, bu kızgınlığımı onlara söylemem.					
10- Arkadaş toplantılarında konuşmayı yönlendirmeyi başkalarına bırakırım.					
11- İnsanların, benimle konuşurken gözlerimin içine bakmalarından hoşlanırım.					
12- Herhangi biri benim için küçük bir iyilikte bile bulunsa, içtenlikle ve tekrar tekrar teşekkür ederim.					
13- İnsanlarla göz göze gelmekten kaçınırım.					
14- Arkadaş toplantılarında konuyu açan kişi hiçbir zaman ben olmam.					
15- İnsanlar ısrarla bana baktıklarında yüzüm kızarır.					
16- Birinin davetini geri çevirirken mutlaka hastalık gibi önemli bir bahane bulmaya çalışırım.					

Ek-3

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1- Kaçınıcı sınıftasın?

- ☐ 1. 6
- ☐ 2. 7
- ☐ 3. 8

2- Cinsiyetin nedir?

- ☐ 1. Kız
- ☐ 2. Erkek

3- Okuldaki başarı durumunu nasıl değerlendiriyorsun?

- ☐ 1. İyi
- ☐ 2. Orta
- ☐ 3. Zayıf

4- Ailenin gelir durumu nasıldır?

- ☐ 1. Düşük
- ☐ 2. Orta
- ☐ 3. Yüksek

5- Annen ve babanın sana karşı tutumu nasıldır?

- ☐ 1. Demokratik
- ☐ 2. Otoriter
- ☐ 3. Koruyucu